

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
EKONOMİ VE YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Muğla Sıtkı Koçman University
Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal
of Economics and Management Research

Cilt / Vol: 12 Sayı / No: 1 Haziran / June : 2023

Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından yayımlanmaktadır.

e-ISSN: 2717-7882

EYAD

Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi

Journal of Economics and Management Research

Cilt / Vol: 12

Sayı / No: 1

Aralık / December: 2023

SAHİBİ / OWNER

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına

Prof. Dr. Tuğba UÇMA UYSAL
Dekan

EDİTÖR / EDITOR

Prof. Dr. Serap ÖZEN

EDİTÖR YARDIMCISI / ASSISTANT EDITOR

Doç. Dr. Hilmi ETCİ

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Doç. Dr. Ceray ALDEMİR
Doç. Dr. Mehmet AVCI
Doç. Dr. Murat AKTAN
Doç. Dr. Serdar YILMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÖZBEK

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD)

Prof. Dr. Bora SÜSLÜ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Durmuş ACAR Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Birol AKGÜN Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Serpil AYTAÇ Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel BOZKURT İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan DAĞI Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Musa EKEN Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Günel ÖNCE Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Yavuz ODABAŞI Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Eyüp Günay İŞBİR Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN Kıbrıs İlim Üniversitesi
Asst. Prof. Tarifa Saleh ALMULHIM King Faisal University
Asst. Prof. Noor HASHIM Lancaster University
Ph. D. Irsida DONISHA University College of Business
Dr. Richard COMMON Nottingham University Business School

SEKRETARYA / SECRETARY

Dr. Öğr. Üyesi Soner UYSAL
Araş. Gör. Dr. Caner AKBABA
Araş. Gör. Dr. Duygu DUMAN
Araş. Gör. Damla CAN
Araş. Gör. Mümin Volkan KALE

EYAD

Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi

Journal of Economics and Management Research

Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, İktisat, İşletme, Uluslararası İlişkiler, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi alanlarında çalışan akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüşlerini paylaştıkları ve bu alanlarda yapılmış olan ulusal ve uluslararası çalışmaları kapsamaktadır. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki defa yayımlanan hakemli bir dergi olup, Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış tüm çalışmalar dergide yayınlanmak üzere gönderilebilir.

Journal of Economics and Management Research is refereed journal, comprising national and international original scientific research and theoretical studies of academicians, researchers and professionals, providing different and unique approaches concerning issues in the fields of Economics, Business Administration, International Relations, Labor Economics and Industrial Relations, Public Administration and Political Science. From the beginning of the 2012, it is published as two issues per year; in June and December by Faculty of Economics and Administrative Sciences in Muğla Sıtkı Koçman University, accepting studies in Turkish or English.

Yazışma adresi / *Contact Adresi*

: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi

Kötekli Kampüsü 48010

Muğla / TÜRKİYE

Sanalağ / *Web*

: <http://eyad.mu.edu.tr>

E-posta / *E-mail*

: eyad@mu.edu.tr

Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi hakemli bir dergidir. Gönderilen yazılar ilk olarak editörler ve yayın kurulunca bilimsel anlatım ve yazım kuralları yönünden incelenir. Uygun bulunan yazılar alanında bilimsel çalışmaları ile tanınmış iki ayrı hakeme gönderilir. Hakemlerin kararları doğrudusunda yazı yayınlanır veya yayınlanmaz. Hakemlerin gizli tutulan raporları dergi arşivinde beş yıl süreyle saklanır. Dergi politikaları ve yazım kuralları ile ilgili detaylar dergi sonunda bulunabilir. Belirtilmemiş hususlar için dergi sekreteryası ile iletişime geçilebilir.

Journal of Economics and Management Research is a referee journal. Articles submitted for consideration of publication are subject to peer review. The editorial board and editors takes consideration whether submitted manuscript follows the rules of scientific writing. The appropriate articles are then sent to two referees known for their academic reputation in their respective areas. Upon their decision, the articles will be published in the journal, or rejected for publication. The referee reports are kept confidential and store in the archives for five years. For the full details about the journal see notes for contributors section or feel free to contact with the editor.

Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi (EYAD) ASOS Index, Advanced Science Index (ASI) ve Scientific Indexing Services (SIS) tarafından taranmaktadır.

EKONOMİ VE YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF ECONOMICS AND MANAGEMENT RESEARCH

Cilt / Vol: 12 Sayı / No: 1 Haziran / June 2023

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Makaleler / Articles

Rekabet Gücü Elde Etmede Etkili Olan Faktörler, Stratejiler ve Son Gelişmeler

Factors, Strategies and Recent Developments in Achieving Competitive Power

2

Ozan BAHAR

Cemile ALP

Küreselleşme, Ekonomik Büyüme ve Sosyal Yardımlar Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi

The Relationship Between Globalization, Economic Growth and Social Assistance: Panel Data Analysis

30

Aymur YILDIRIM

Buket CANÇEKENOĞLU

REKABET GÜCÜ ELDE ETMEDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER STRATEJİLER VE SON GELİŞMELER

Ozan BAHAR¹

Cemile ALP²

Özet

İlk olarak firma düzeyinde değerlendirilmeye konu olan rekabet kavramı zamanla hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önem kazanmasının yanı sıra değişen çağla birlikte başka bir boyut kazanmıştır. Özellikle teknolojik ilerlemelerin neticesinde iletişim ve haberleşme ağlarının ulaştığı hız rekabet gücü elde etmedeki değişim ve dönüşümlerin parametresi olmuştur. Bu çalışmanın amacı günümüzde mikro düzeyden makro bir düzeye taşınan rekabet kavramını, rekabet gücü elde etmede etkili olan faktörleri son gelişmeler ve değişimler eşliğinde ele almaktır. Çalışmada rekabet kavramı ile ilgili literatür taranmış ve rekabet gücüne etki eden faktörler ilk olarak geleneksel bakış açısıyla; Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Kuramı, David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı, Heckscher-Ohlin Faktör Yoğunluğu Teorisine kısaca değinilmiştir. Ayrıca geleneksel rekabet gücünün eksiklikleri değerlendirilmiştir. Daha sonra rekabet gücünü belirleyen faktörlere yeni ekonomi bakış açısıyla teknolojinin gelişmediği dönem ve teknolojinin geliştiği dönem olarak değinilmiştir. Çalışmanın son kısmında WEF 2020, WEF 2019'daki küresel rekabetçilik raporları ve hesaplanan rekabet endeksleri doğrultusunda Türkiye'nin diğer ülkelere göre değerlendirilmesine yer verilmiştir. 2021 TÜİK verileri ışığında Türkiye'deki Ar-Ge verileri değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda; ülkelerin inanılmaz bir hızda değişen ve dönüşen dünyaya, inovasyonlara uyum sağlamanın önemine değinilmiştir. Ülkelerin yeni ve yaratıcı teknolojileri üretebilir ve bunun beraberinde kaliteyi, yüksek verimliliği hayatın her evresinde birbirini destekler nitelikte sunmayı başardığı ölçüde rekabet gücünü sürdürebileceği görüşü vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rekabet Gücü, Rekabet Endeksi, Rekabet Stratejisi, Ar-Ge.

Jel Kodları: A10, A11, B22, D00, D21, D23, D40, D51

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Profesör Doktor, obahar@mu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3349-5479

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Doktora Öğrencisi, alpcml_048@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-9837-5032

FACTORS, STRATEGIES AND RECENT DEVELOPMENTS IN ACHIEVING COMPETITIVE POWER

Ozan BAHAR³

Cemile ALP⁴

Abstract

First, the concept of competition, which is the subject of evaluation at the company level, has gained importance both at the national and international levels over time, as well as gained another dimension with the changing era. Especially as a result of technological advances, the speed reached by communication and communication networks has been a parameter of changes and transformations in achieving competitiveness. The aim of this study is to examine the concept of competition that has changed from a micro level to a macro level today, the factors that are effective in obtaining competitiveness with the latest developments and changes. In the study, the literature on the concept of competition was reviewed and the factors affecting the competitiveness were firstly from the traditional point of view; Adam Smith's Absolute Advantage Theory, David Ricardo's Comparative Advantages Theory, Heckscher-Ohlin Factor Density Theory are briefly mentioned. In addition, the shortcomings of traditional competitiveness were evaluated. Then, the factors determining competitiveness were referred to as the period when technology did not develop from the perspective of the new economy and the period when technology developed. In the last part of the study, the evaluation of Turkey compared to other countries is given in line with the global competitiveness reports in WEF 2020, WEF 2019 and the calculated competitiveness indices. R&D data in Turkey were evaluated in the light of 2021 TUIK data. As a result of the study; The importance of countries' adaptation to innovations and to the world that is changing and transforming at an incredible speed has been mentioned. It has been emphasized that countries can produce new and creative technologies and maintain their competitive power to the extent that they succeed in offering quality and high efficiency in a way that supports each other at every stage of life.

Keywords: Competitiveness, Competitiveness Index, Competitive Strategy, R&D.

Jel Codes: A10, A11, B22, D00, D21, D23, D40, D51

---

³ Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Professor Doctor, obahar@mu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3349-5479

⁴ Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Phd Student, alpeml_048@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-9837-5032

GİRİŞ

Teknoloji ve iletişim alanlarındaki hızlı gelişmeler ve birbirini tetikleyen ani sıçramalar tüm ülkelerin küresel bir boyut kazanmasına ve rekabet ortamının mikro bir çerçeveden makro bir çerçeveye bürünmesine zemin hazırlamıştır. Mikro açıdan ülke içinde endüstri ve işletmeler arası rekabet söz konusuken artık yeni çağda teknoloji ve internet ağlarının baş döndürücü bir hızda gösterdiği gelişmeler makro düzeyde, uluslararası bir rekabet ortamı oluşturmaktadır. Yeni rekabetçi düzen uluslararası boyutta mal ve hizmet hareketliliğinden, sermaye hareketliliğine, doğrudan sermaye yatırımlarından, teknoloji transferlerine ve beşeri sermayenin mobil hale gelmesine kadar birbiriyle bağlantılı veya bağlantısız birçok alanın etkileşim içine girdiği bir hal almıştır.

1. Rekabet Gücü Üzerine Kavramsal Açıklamalar

Rekabet gücü kavramı; ele alınan alan, sektör, uluslararası boyut vb. bakış açılarına ve kullanılan ölçütlere göre tanımsal farklılıklar gösterebilmektedir. Michael E. Porter Rekabet Stratejisi kitabında rekabeti, '*genişletilmiş çekişme*' olarak adlandırmaktadır. Porter, rekabet gücünü beş madde altında: pazara giriş, alıcıların pazarlık gücü, tedarikçilerin pazarlık gücü, ikame ürün etkisi, mevcut rakipler arasındaki rekabet ve ikame ürün etkisi olmak üzere detaylandırmıştır (Porter, 2015: 6).

Emin Çivi, rekabet gücü üzerine yaptığı literatür taraması neticesinde rekabet gücü tanımlarını derlemiştir. Bunlar: Başkanın Endüstriyel Komisyonu (1985) tarafından yapılan rekabet gücü tanımında vatandaşların serbest ve benimsenmiş pazar koşulları altında reel gelirlerini arttırmaya çalışırken bir yandan da uluslararası pazarlarda da ürettiği ürünleri sunmada başarılı olması olarak açıklanmaktadır. Scoot ve Lodge (1985) rekabet gücünü, ülkelerin kaynaklarından elde ettikleri kazançların artması ile birlikte uluslararası ticarete yönlendirebileceği ürünlerin, hizmetlerin üretilip dağıtılmasının mümkün olacağına vurgu yaparak tanımlamışlardır. Hastasopoulos, Krugman ve Summers'da (1988) rekabet gücünü, ülkenin yaşam standartlarında sağlanan artışla birlikte dış ticaret bilançosunu dengeleme yeteneği olarak açıklamaktadırlar. Fagerberg (1988) ise rekabet gücünü, ülkelerin dış ticaret bilançosunun problemsiz olmasının yanında istihdam ve gelir oranında büyümenin sağlanmasının temel ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi olarak tanımlamaktadırlar. Velloso'nun (1991) rekabet gücü tanımı, uluslararası

pazarlarda katılım kapasitesinin artırılması ve diğer ülkelerin güçlü olduğu etkinlik standartların karşılanmasıdır. Haque'de (1991), bir ülkenin ihracat yeteneğini -rekabet gücünü- doğal kaynakları, üretim kaynakları kullanımındaki etkililik ve yaşam standardının artırılması ile ilişkilendirmiştir (Çivi: 2001).

1.1. Firma Düzeyinde, Endüstriyel Bakımdan ve Uluslararası Düzeyde Rekabet Gücü Kavramı

Firma düzeyinde rekabet gücü; şirketlerin veya üreticilerin sunduğu malların/hizmetlerin müşteriler tarafından alternatifleri karşısında tercih etmelerini sürdürülebilirlik bağlamında sağlama kabiliyetleridir (TÜSİAD, 1997: 32). Rekabet gücünün firma düzeyinde artırılabilmesi; ürünlerini rakiplerine göre daha ucuza satması ve aynı zamanda daha kaliteli ürünlerin daha karlı olarak satılabilmesi ile mümkündür (Cockburn, Coulibaly ve Vezina, 1998: 2). Firma düzeyinde rekabet gücü, fiyat ve maliyet açısından veya fiyat dışı rekabet; sunulan hizmetin yanında ürünün kalitesi, çekiciliği gibi unsurlar açısından rakiplerine denk ya da daha üstün bir pozisyonda olma yeteneğine bağlıdır. Ayrıca düşük maliyette yenilik ve icat yapabilmesi ile de doğru orantılıdır (Altan ve Vural, 2004: 8).

Firmaların ve endüstrilerin özgün varlık ve değerlere sahip olabilmeye kabiliyetleri ise endüstriyel bakımdan rekabet gücünü oluşturan etkenlerdir. Belirli bir endüstriye ait firmaların belirli bir bölgede kümelenmeleri (cluster) ile birlikte oluşan dışsallıklar rekabet gücünü arttıran değerler ortaya çıkartmaktadır (Altan ve Vural, 2004: 10). Rakiplerine eşit ya da daha üst düzeyde bir verimlilikle uluslararası piyasanın gereklerine uygun mal ve hizmet üreten bir sanayinin bunu daha düşük maliyetlerle uluslararası piyasaların standart ve taleplerine uygun olarak gerçekleştirilmesi önemlidir. Bu mal ve hizmetleri üretebilmesini sağlayan icat ve yenilikleri gerçekleştirme yeteneği de endüstriyel bakımdan rekabet gücünün göstergesidir (Gürpınar ve Sandıkçı, 2008: 105).

Uluslararası düzeyde rekabet gücü; *'bir ulusun rekabet gücü, endüstrisinin yenilik yapma ve yükseltme kapasitesine bağlıdır'* (Porter, 1990, 73). Rekabet gücünün ulusal düzeyde tanımını Markusen şu şekilde yapmaktadır: *" Bir ülke, serbest ticaret koşulları altında dış ticaretini dengede tutarak ticaret ortaklarınıninkine eşit bir reel milli gelir büyümesini sürdürebiliyorsa rekabet edebilen bir ülkedir "* (Aktan ve Vural, 2004, 11).

Uluslararası rekabet gücü açısından bir artış elde edebilmek için ülke kaynakları, üstün bir verimlilik performansı ile birlikte yüksek reel ücretler getirebilecek iktisadi faaliyetlere kanallandırılmalıdır. Bir ülkenin rekabet edebilme yeteneği, dışarıya satış yapabilmenin yanında dış ticaret dengesini sağlayabilmesine bağlıdır. Bunun yanı sıra bir ülkenin gelir ve istihdam düzeyini arttırabilmesi, yaşam kalitesinde artışları yaratabilmesi ve bu artışları sürdürülebilir kılmaması, uluslararası pazarlardaki payını artırabilmesi rekabet edebilme yeteneğiyle ilişkilidir (Aktan ve Vural, 2004, 11).

2. Literatür

Hatsopoulos, Krugman ve Summers'ın (1988), ABD'nin dünya ekonomisindeki görece konumunu ve rekabet gücünü korumak için tasarruflarında ciddi bir artışa ihtiyaç olduğuna vurgu yaptıkları çalışmalarında, bu tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi için vergi politikalarının, düzenlemelerin, hükümet araştırmalarının ve para politikalarındaki değişikliklerin önemine değinmişlerdir. Porter (1990), çalışmasında Rekabetçi Üstünlük Teorisini (Elmas Modeli) geliştirmiş, rekabet gücünün belirleyiciliğinin; yüksek seviyede ve sürekli artış gösteren bir verimlilikte yattığını vurgulamıştır. Rekabet gücünün kaynağının; ülkedeki faktör koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler, firma stratejisi, yapısı ve yerel rekabet ortamı olduğunu belirtmiştir. Krugman (1994), rekabetçilik takıntısını ele aldığı çalışmasında, en ciddi riskin, ekonomik tartışma ve politika oluşturma kalitesi üzerindeki dolaylı etkisi olduğuna vurgu yapmaktadır. Rekabetçiliğin ulusal ekonomilere uygulanmasının anlamsız olduğu ve rekabetçilik takıntısının genel olarak da tehlikeli olduğu görüşünü savunmaktadır. Boltho (1996), uluslararası rekabetçilikle ilgili değerlendirmesinde reel döviz kurunun uluslararası rekabetteki rolüne değinmiş ve rekabet kavramının, üretkenliğin verimliliği unsuruyla değerlendirilmeye alınmasını belirtmiştir.

Çivi (2001), çalışmasında rekabet gücü ile ilgili literatür taraması yaparak, incelediği çalışmaların bazılarının makro düzeyde yaklaşımda bulunduğunu bazılarının ise firma ölçeğinde rekabet gücünü ele alıp ulusal rekabet gücüne etkisine değindiğini belirtmektedir. Ülkelerin, işletmelerin ve dahil oldukları pazarların rekabet gücü elde etmelerini entegre olma kabiliyetine bağlı olduğunu ve uygulanan politikaların rekabetçi üstünlükleri arttırmak amacıyla kullanılmasının önemini vurgulamaktadır. Şağbanşua (2006), çalışmasında rekabet ve rekabet edebilirliğin sürdürülmesi için

izlenmesi gereken stratejiler ve kavramlar arasındaki ilişkiyi hem teorik hem de pratikteki farklılıkları anlaşılır kılmak adına ele almıştır. İlerlemelerin uluslararasılaştığı ortamda rekabetin artmasına ve firmaların daha fazla rekabete maruz kalmasına değinmiştir. Gürpınar ve Sandıkçı (2008), yaptıkları çalışmada Michael E. Porter'ın Elmas modeli'nin Türkiye'deki bazı endüstrilerde uygulanabilirliğini araştırmışlardır. Türkiye'nin belli başlı sektörlerde uluslararası pazarlarda rekabet gücü elde etmesinde; ulusal pazarda artan talep ve talebin daha sofistike olması, nitelikli iş gücü ve firmaların dışa açılma stratejilerinin önemli olduğu görüşündedirler. Aktan (2010), çalışmasında; Türkiye'de rekabet gücünün (firma, endüstri ve ulusal düzeyde) geliştirilmesi için, ulusal rekabet gücü stratejisi geliştirilmesi, bu yönde belirlenen aksiyon ve politikalara ciddiyetle uyulmasının önemine yer vermiştir. Özsağır(2012), yenilikçiliğin sürükleyici gücüne yer verdiği çalışmasında rekabette ve kalkınma da başarı sağlamanın yenilik ve yenileşme süreçlerinin hızlı bir şekilde yakalanmasına ve öncü olunmasına bağlamıştır. Gökmenoğlu, Akal ve Altunışık (2012), çalışmada rekabet gücü kaynaklarının ve belirleyicilerinin zaman içerisindeki değişimini ortaya koyan bir literatür tablosu oluşturmuşlardır. Ulusal rekabet gücünün ölçülmesinde kullanılan endekslerle direkt olarak ulusal rekabet gücünü ya da bu gücü belirleyen faktörleri ölçmeyi amaç edinmemesine rağmen çalıştıkları kriterler itibarıyla ulusal rekabet gücünün göstergesi ya da belirleyicisi niteliğinde olduğu kabul edilebilecek endekslerinde rekabet gücünün göstergesi olabileceğine değinmişlerdir. Coşkun (2014), çalışmasında dış ticaret teorilerinin çerçevesinde Türkiye'nin rekabet gücünü değerlendirmektedir. Türkiye'nin emek yoğun mal ihracının ilk sırada, sermaye yoğun mal ihracının ise ikinci sırada yer aldığını ve işgücü verimliliğinin gelişmiş ülkelere kıyasla düşük olduğunu belirtmektedir. Bunların sebebini, Türkiye'nin genç bir nüfusa sahip olmasına, rekabet gücü açısından avantajlı olan eğitilmiş işgücünün az ve teknolojik ilerlemenin zayıf olmasına bağlamaktadır. Uzmanlaşmaya önem verilmesini vurgulamaktadır. Ovalı (2014), Türkiye'nin küresel rekabet gücü açısından konumu üzerine bir değerlendirme yapmıştır ve 2013-2014 WEF Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu çerçevesinde Türkiye'nin yıllar içindeki değişimine yer vermiştir. Siudek ve Zawajska (2014), çalışmasında işbölümü ve uzmanlık, pazar payı, maliyetler / fiyatlar ve verimlilik etrafında dalgalanan geleneksel rekabetçilik sürecinin günümüzdeki rekabetçilik anlayışı açısından eksik kaldığına değinmişlerdir. Yeniliklerin ve değişimlerin yanında kaynakların sınırlılığı ve iklimsel krizlerin de hem küresel hem de ulusal ölçekte rekabetin

sürdürülebilirliği ve gelişmesinde fırsatların yanında kısıtlamalar getirdiğine de değinmişlerdir.

Çiftçi (2016), yaptığı çalışmada; sektörel rekabet kapasitesini Türkiye'den Avrasya'ya, yasal düzenlemeler, enerji, ticaret, istihdam ve coğrafi boyutlarıyla ele alarak analiz etmiştir. Sürdürülebilir ve yenilikçi rekabet için uygulanması gereken politikaları değerlendirmiştir. Doğan (2017), çalışmasında ulusal sınırların daralmasını rekabet yoğun bir ortamı doğurduğuna, işletmelerin rekabet avantajlarını sürdürülebilir kılmalarının şartını farklılıklarına, taklit edilebilirliklerinin zorluğuna ve rekabet stratejilerini bu mantıkta yürütmelerine değinmiştir. Taş, Taşar ve Aşçı (2017), Türkiye'de yapılan Ar-Ge yatırım harcamalarının büyüme etsini, 2005-2015 dönemine ait Sanayi Üretim Endeksi ve Ar-Ge harcamalarının GSYİH içerisindeki payı değişkenlerini kullanarak incelemişlerdir. Yaptıkları analiz sonucunda, Türkiye'de Ar-Ge yatırımlarından ekonomik büyüme doğru nedensellik olduğunu belirlemişlerdir. Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde etkisinin düşük olma nedenini, bu harcamaların büyük bir kısmının kamu eliyle gerçekleştirilmesine ve piyasa aksaklıklarının yenilikçi yatırımların serbest piyasaya kanalize edilmesine engel oluşuna bağlamışlardır.

3. Rekabet Gücü Elde Etmede Etkili Olan Faktörler ve Stratejiler

Bu başlık altında, rekabet gücü elde etmede etkili olan faktörler; geleneksel açıdan ve yeni ekonomideki rekabet gücüne etki eden faktörler açısından ele alınarak, firma içi ve firma dışı rekabet gücü elde etmede etkili olan faktörlerle bunların yanısıra Porter'a göre rekabet gücünde etkili olan faktörler değerlendirilmektedir. Ayrıca rekabet gücüne etki eden stratejiler de ele alınmaktadır.

3.1. Rekabet Gücü Elde Etmede Etkili Olan Faktörler

Rekabet gücüne etki eden faktörler geleneksel bakış açısıyla; Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Kuramı, David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı, Heckscher-Ohlin Faktör Yoğunluğu Teorisine kısaca değinilerek, geleneksel rekabet gücünün eksiklikleri ele alınmaktadır. Rekabet gücünü belirleyen faktörlere yeni ekonomi bakış açısıyla teknolojinin gelişmediği dönem ve teknolojinin geliştiği dönem olarak değinilmektedir.

3.1.1. Geleneksel Açıdan Rekabet Gücünün Değerlendirilmesi

Ülkelerin doğal kaynak çeşitliliğinin ve yoğunluğunun farklı oluşu, sanayi devrimiyle birlikte üretim tekniklerinin farklılığı vb. sebeplerle ülkelerin birbirleriyle ticaret yapar hale gelmişlerdir. Böylece uluslararası mal ve hizmet ticareti başlamıştır. Adam Smith uluslararası ticaret ve uzmanlaşmanın Mutlak Üstünlük'le mümkün olacağı görüşünü ortaya atmıştır. Smith kendinden önceki Merkantilistlerin dış ticaretin sıfır toplamı olduğu (bir tarafın kazanırken diğerinin kaybetmesi) görüşüne karşı çıkmış ve her ülkenin faydasına olabilecek pozitif toplamı bir olgu olduğunu savunmuştur.

Adam Smith'in Mutlak Üstünlük Kuramına göre; bir ülke karşı ülkeye göre hangi malları düşük maliyetle üretiyorsa o malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bunları ihraç ederek pahalıya üretebildiklerini dış ülkeden ithal etmelidir. Bu kuramda maliyet kavramı sadece homojen bir faktör olan emek üzerinden değerlendirilmektedir (Seyidoğlu, 2007: 17). Teorinin, bir ülkenin başka ülkelerden bütün üretim kollarında mutlak maliyetler yönünden avantajlı olabilmesi olasılığı söz konusu olduğunda eksik yanlarının olduğu anlaşılmaktadır. Ricardo, bir ülkenin diğerine kıyasla her iki malın üretiminde de mutlak dezavantaja sahip olması durumunda bile iki ülke arasında ticaret yapılabileceğini ve her iki ülkenin de bu ticarettten yarar sağlayabileceğini savunmaktadır. Bu görüşe göre her iki malın üretiminde görece daha az etkin olan ülke, mutlak dezavantajı daha düşük olan ürünün üretimi ve ihracatında uzmanlaşarak uluslararası ticarettten avantaj elde edebilir (Aktan ve Vural, 2004: 16).

Adam Smith mutlak maliyet avantajına, Ricardo ise göreceli maliyet avantajına vurgu yapmaktadır. Her iki iktisatçının teorilerinde yalnızca emek faktörünün ve verimliliğinin maliyeti belirleyici olarak değerlendirmeye alması, emeğin hareketli olmaması, ham maddenin, sermayenin vd. faktörlerin uluslararası hareketliliğinin sınırlandırılmadığı süreçlerde; Klasik teori ülke ekonomilerinin rekabet gücünü açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Gökmenoğlu, Akal ve Altunışık, 2012: 7). David Ricardo, üstünlüğün sadece emek verimliliğindeki farklılığa dayandığını savunmakta fakat bunun nedenine teorisinde yer vermemektedir. Faktör yoğunluklarının farklılığını temel neden olarak kabul eden model Heckscher-Ohlin-Samuelson tarafından savunulmaktadır. Samuelson'un modelinde, bir ülke üretiminde yoğun olarak kullandığı üretim faktörleri açısından avantajlı olduğu mallarda karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahiptir. Bu durumda faktör yoğunluğu açısından zengin olduğu malı ucuz üretmektedir. Üretim faktörü yoğunluğu açısından görece avantajlı

olduğu üretim faktörünü kullanarak ürettiği malları ihraç ederken dezavantajlı olduğu üretim faktörlerini kullanarak ürettiği malları ithal etmek zorunda kalmaktadır (Aktan ve Vural, 2004, 14). Heckscher ve Ohlin'e göre bir ülke, faktör donatımı bakımından sermaye zengini ise sermaye yoğun ürünleri üreterek ihraç etmeli, emek yönünden zengin ise de emek-yoğun ürünleri üreterek ihraç etmelidir. Faktör Donatımı Teorisi'ni öne süren bu iktisatçılara göre ülkeler arasındaki rekabet gücü, faktör fiyatlarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Leontief tarafından teori üzerindeki ilk uygulamalı test yapılmış ve o yıllarda göreceli olarak bol sermaye faktörüne, kıt iş gücü faktörüne sahip olan Amerika'nın, teorinin aksine emek-yoğun malları ihraç edip sermaye-yoğun malları ithal ettiği örneği üzerinde durmuştur. Leontief, Amerika'daki işçilerin dünyanın öbür işçilerine göre daha eğitilmiş ve nitelikli olmasını bu çelişkinin nedeni olarak ilişkilendirmiştir (Gökmenoğlu, Akal ve Altunışık, 2012: 7). Tüm girdilerin aynı nitelikte olduğunu varsaymasından dolayı Faktör Donatımı Teorisi, ülkelerin beşeri sermaye gücündeki farklılıkları göz ardı etmektedir. Teorinin benzer teknolojilere sahip olma varsayımı ise rekabet gücü üzerinde önemli etkilere sahip teknolojik gelişmeyi göz önünde bulundurmadığından günümüzdeki rekabet gücünü açıklamada yetersizdir.

Ülke içinde nispeten bol olan üretim faktörlerini kullanarak üretilen mallar ihraç edilmekte, kıt faktör kullanımını gerektiren mallar ise ithal edilerek karşılanmaktadır. Böylelikle karşılaştırmalı üstünlüğe dayanan işbölümü ve dış ticaret, ticaret yapan ülkelerin daha hızlı gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Karşılaştırmalı üstünlüğe dayanan serbest dış ticaret, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmaları için dışarıdan gerekli olan sermaye malı, makine ve teçhizat, ham, yarı mamul ve mamul madde almalarına imkân veren bir ortamı esas almaktadır. Teknolojik bilgi, müteşebbis, know-how gibi faktörlerin gelişmiş ülkelere diğer ülkelere aktarılması dış ticaret yoluyla sağlanmaktadır. Ayrıca, serbest dış ticaret sağlıklı bir rekabetin doğmasını da desteklemektedir (Karluk, 1973: 225).

Geleneksel ticaret teorilerine getirilen eleştiriler;

(1) Dünya ticaretinin yarısına yakınının benzer faktör yoğunluklarına sahip ülkeler arasında gerçekleşmektedir,

(2) Faktör yoğunluğu bakımından aynı olan ülkeler arasında iki taraflı bir ticaret söz konusu olduğundan teori ticaretin kompozisyonunu açıklamaktan uzaktır,

(3) Dolaysız yabancı yatırımlar ile firmalar arası ticaret hacmi ve yapısı geleneksel teori tarafından açıklanamamaktadır.

Bir ülkedeki endüstriler arasında bile rekabetçilik bakımından elde edilen başarıda önemli farklılıklar olduğu bir gerçektir. Rekabette ulusal anlamda üstünlük çok dar bir endüstride, hatta endüstri bölümünde (niş) yoğunlaşmaktadır. Günümüzde uluslararası ticaret, çok uluslu firmaların önemli bir role sahip olduğu firmalar arası ticaret şeklinde gerçekleştirilmektedir (Aktan ve Vural, 2004: 15).

3.1.2. Yeni Ekonomik Koşullar Çerçevesinde Rekabet Gücü

Faktörlerine Bakış

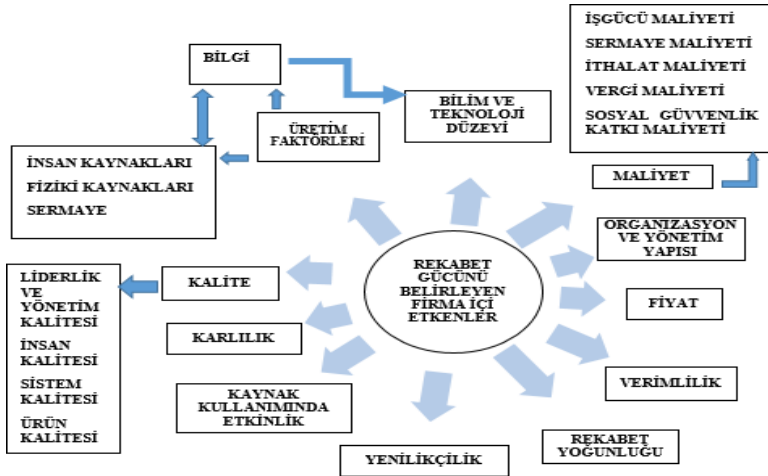
Yönetim biliminde özellikle 1950’li yıllardan 1970’li yılların başlarına kadar hâkim olan “Fordizm” olarak adlandırılan anlayış, rekabet gücünü geniş ölçekte üretimde bulunarak sağladığı maliyet tasarruflarından almaktadır. Birçok firma bu yıllarda otomotiv, kimya, elektronik ve dayanıklı tüketim gibi çeşitli sektörlerde geniş ölçekte üretimde bulunarak kısa zamanda pazarda rekabet üstünlüğü yakalamışlardır. Teknolojinin gelişmesiyle 1970’li yıllarda yeni malzeme teknolojilerine kısa zamanda adapte olan firmalar, maliyetlerini azaltmayı başararak rekabet avantajı yakalamışlardır. Bu nedenle 1970’li yıllar, düşük maliyet avantajı ile rekabet gücünün elde edilebildiği yıllar olarak tanımlanmaktadır. Kitlesele üretim teknolojisi ile üretimde üstünlük sağlanan bu yıllarda maliyet üstünlüğü de, üretimde kullanılan girdi maliyetlerini olabildiğince düşürerek, verimlilik ve etkinlik temeline dayalı bir örgütsel yapıyla gerçekleştirilmiştir (Özkara, 1997: 47-59).

Genişleyen pazarlar, ürün ve hizmetlerin yenilenme hızının artması, firmaların yabancı rakiplere kıyasla daha fazla pazar payı elde etmek ve uluslararası ticarete ortaya çıkan getirilerden daha fazla yararlanmak için stratejik davranması kaçınılmaz hale gelmiştir. Ürün-pazar genişlemesine dayalı rekabet evresinde firmalar belirli alan ve pazarlarda rekabetçi konum elde etmek ve bu konumu sürdürmek için stratejik yönetim anlayışı benimsemişlerdir. Yurt içinde kamusal desteklerden yararlanmak ve uluslararası piyasalarda da rakiplerin davranış ve taktiklerine karşılık vermek

için stratejik rekabet politikası gütmemenin önemi giderek artmıştır. Toplam kalite felsefesi ise 1980'li yıllarla birlikte önem kazanmış ve hızla yaygınlaşmıştır. Bu yıllar kalite üstünlüğü ile rekabet avantajı elde edilen yıllar olarak adlandırılmaktadır. Kalitenin bir diğer boyutu olan "tasarım" ise 1990'lı yıllarda ön plana çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte yeni ürünleri pazara en kısa zamanda sunan firmalar rekabet güçlerini arttırmışlardır. Böylelikle 1990'lı yıllarda toplam kalitenin önemli bir unsuru olan "hız" daha sonra ise 2000'li yıllarla birlikte "hizmet" faktörü rekabet gücü içinde daha da önemli bir boyut kazanmıştır (Aktan ve Vural, 2004: 18-19).

3.1.3. Uluslararası Rekabet Gücünü Belirleyen Firma-İçi ve Firma-Dışı Etkenler

Firmanın rekabet gücüne etki eden yurt içi ve yurt dışı piyasalarda birçok etken bulunmaktadır. Firmaların ürettiği ürün için katlandıkları maliyetler, ürettikleri ürünlerin fiyatı, üretim faktörleri, ürünlerin kalitesi ve bu kaliteye etki eden firmanın kullandığı bilim ve teknoloji düzeyi, organizasyon ve yönetim yapısındaki etkinlik, ürünü üretme ve her evrede sağladığı verimlilik, firma içi rekabet gücüne etki eden faktörlerdendir. Yenilikleri takip edip kendine yakınsaması ve sürdürülebilirlik kazandırması gibi birçok faktörde beraberinde rekabet gücüne etki etmektedir. Bir firmanın rekabet gücüne etki eden iç faktörler Şekil-1 de sunulmaktadır.

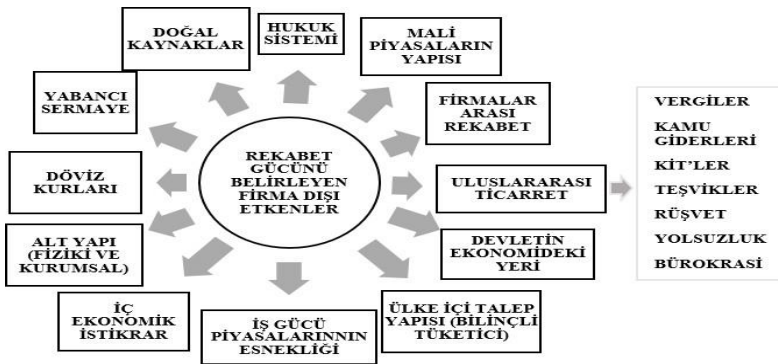

Şekil 1: Uluslararası Rekabet Gücünü Belirleyen Firma İçi Etkenler

Kaynak: Aktan, (2010).

Firmaların rekabet gücüne etki eden dış faktörlere (Şekil-2) bakıldığında; devletin ekonomi içindeki payı ve rolü öncelik verilerek incelenmelidir. Firmalar, devletin ekonomiye müdahalesi arttıkça ve ekonomideki fonksiyonları genişledikçe, artan kamu harcamalarının vergilerle finansmanı vb. durumlar sebebiyle bundan etkilenmektedirler. Devletin ekonomide, KİT'ler ve sosyal güvenlik kurumları ile var olması; bunların her türlü giderlerinin hazineye sağlanması, var olan bürokrasiyi arttırmanın yanında kırtasiyeciliği de arttırarak bir çarpan etkisi yaratmaktadır. Uluslararası boyutta düşünüldüğünde ise devletin korumacılıkla kendi ülke ekonomisini dış etkenlere karşı koruması firmaların rekabet gücü üzerinde olumsuz etkilerde doğurabilmektedir. Korumacılığın süreklilik kazanması durumunda firmaların rekabet gücü elde etmeleri mümkün olmamaktadır. Serbest ticaret bölgelerinde ise firmalar rakipleriyle boy ölçüşmek için kalite arttırma, maliyet azaltma ve kaynakları etkin kullanma ihtiyacı hissedeceğinden rekabet gücüne serbest ticaretin olumlu etkileri olmaktadır.

Ticaretin serbestleşmesinin yanı sıra bilinçli bir tüketici kitlesinin varlığı firmaların kaliteyi yeniliklerle sürdürmelerini tetiklemektedir. İşgücü piyasalarında katı hukuk kurallarının varlığı devletin müdahalelerinin fazla olduğu bölgelerde rekabet gücüne olumsuz etki etmektedir. Çünkü işgücü piyasalarının esnekliği de firmaların rekabet gücü açısından oldukça önemli bir faktördür.

Şekil 2: Uluslararası Rekabet Gücünü Belirleyen Firma Dışı Etkenler

Kaynak: Aktan, (2010).

Bir ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarı rekabet gücü üzerinde oldukça önem arz etmektedir. Fiyatlar genel seviyelerindeki oynaklıklar yatırımcıları tedirgin edeceğinden beklentilerin olumsuz olmasına ve yatırım kararlarının azalmasına sebebiyet verebilmektedir. Ülkelerin serbest piyasa koşullarında enflasyon oranlarının sadece ülke içi yatırımcıyı değil döviz kurlarına etkisi yönüyle de yabancı yatırımcıyı da etkileme gücü yükselmektedir. Bu nedenle istikrarlı bir ortamın varlığının rekabet gücü üzerinde olumlu bir etki yaratacağı açıktır. Bunların beraberinde hem hukuki alt yapı hem de fiziki altyapının güçlü ve güvenilir olması son derece önemlidir. Enerji, teknoloji, ulaştırma ve haberleşmenin ülke içinde dış ülkelerle başa baş ilerlemesi de yurt içi rekabete aşına olan firmaların uluslararası rekabette de var olabilmesinin olmazsa olmazlarından. Makro-Ekonomik Ortam, Döviz Kuru Politikası ve Devalüasyon, Beşeri Kaynaklar, Kalite, Teknoloji, Organizasyonel Yapı, Mali Sektör, Finansal Kaynaklar ve Kamusal Politikalar firmaların rekabet gücüne etki eden dış faktörlerdendir.

Döviz kuru politikası ve devalüasyon; dış ticarete korumacılık amacıyla yerli paranın yabancı paralar karşısındaki değerini, ithalatı engellemek ve devalüasyon yaparak ihracatı arttırmak yönünde döviz kuru politikası uygulanmaktadır. İhracatı teşvik etmek için esnek döviz kuru sitemlerinde yapılan devalüasyonların uygun para ve maliye politikaları ile desteklenmesi reel döviz kurlarında düşüşe neden olarak ihracata konu olan mallara oranla ihracata konu olmayan malların fiyatını görece yükselterek enflasyon etkisi yaratmaktadır. Bu bağlamda rekabet gücü elde edilmesi amacıyla uygulanan politikaların etkinliği ticaret yapılan ülkelerin uyguladığı tarife, kota vb. uygulamaların yapılıp yapılmadığıyla da ilgili bir mevzudur. Küçük firmalar için devalüasyonun dış ticaretteki etkisi rekabet gücünü arttırıcı yönde bir etki meydana getirebilmektedir. Fiyata karşı duyarlı, yüksek teknoloji içermeyen malların ihracatının devalüasyonla artması sonucu bu mallarda uzmanlaşma getirmekte ve avantaj elde etmelerini sağlamaktadır. İç talep, dış talepte yaşanan artışlarla beraber enflasyon olacak beklentisinden etkilenecek artmaktadır ve buda rekabet gücü zayıf firmaların ayakta kalmasına yardımcı olabilmektedir. Firmaların yatırımlarını arttırmak için gerekli olan finansal kaynakları sağlamalarına, Ar-Ge ve reklam harcamalarını arttırmalarına fırsat veren devalüasyon, dış ticaret yapan sektörlerin kar oranlarını arttırmalarına ve

uzun dönemde fiyat dışı rekabetçi yapılarının güçlenmesine de fırsat vermektedir. Uzun ömürlü sürdürülebilir bir rekabet gücünü elinde bulundurmak ve yabancı piyasalarda güçlü olmak için ihraç edilen ürünlerin fiyatını rakip ürünlere oranla azaltmaya gitmektense, ürün kalitesi ve çeşitliliğini artırmak daha büyük avantaj sağlayabilmektedir (Boltho, 1996: 9).

Teknoloji, bir ürünün ve onun üretim aşamalarının içerdiği bilgi ve yenilikler ile bu teknolojinin uygulanmasındaki beceri ve yetenekleri kapsamaktadır. Son zamanlarda yönetim teknolojisi denilen: organizasyonlarla bağlantılı, beşeri ve sosyal yaşamı kapsayan bilgi ve beceriler de ayrı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Elektronik teknolojisinin hızla gelişmesi firmaların rekabetçi yapısında iletişim ve bilgi teknolojilerinin önemini daha da arttırmaktadır (Altan ve Vural, 2004: 29). Rakipleriyle aynı üretim maliyetlerine sahip olmak ve daha yüksek bir yaşam standardı yakalamak isteyen ülkeler, rekabet güçlerini korumak ve arttırmak için fiziki girdiler açısından reel maliyetleri azaltmalıdırlar. Reel maliyetlerin azaltılması, üretimde verimlilik artışları ve devalüasyon vb. yollarla yurt içi üretim faktörlerinin maliyeti azaltılarak sağlanabilmektedir. Üretim faktörlerindeki verimlilik ve kullanılan teknolojilerdeki dereceler, reel maliyetlerin giderek azaltılabilmesi açısından önemlidir. Sürdürülebilir bir rekabet gücü için teknolojik gelişmelere ayak uydurmak ve bunları firmanın yapısına uygun bir şekilde kullanıp ürün farklılaştırması ve maliyet avantajları elde etmek de ayrıca önem arz etmektedir.

Rekabet avantajı elde etmek isteyen ülkelerin, teknoloji altyapısında iyileştirmelere gitmeleri ve bu teknolojiyi hakim bir biçimde kullanabilecek beşeri sermaye oluşumunu, uzmanlaşmasını da destekleyecek nitelikli bir ortam tahsis edebilmesi gerekir. Sermaye yatırımlarını etkili ve uygun bir biçimde yapmak yeni teknolojilerin uygulamaya konulabilmesi için elzemdir. Ülkelerin Ar-Ge çalışmaları ve bunlara ayırdıkları fonlar bu açıdan oldukça önemlidir. Gelişmiş ülkeler, araştırma ve geliştirme faaliyetleri bakımından maliyet avantajına sahip olduklarından, teknoloji üretmek ve pazarlamak yönünden de avantajları oldukça yüksektir. Gelişmekte olan ülkelerin bunlarla boy ölçüşebilir hale gelmesi ve rekabet gücü elde etmesinin yolu bu ülkelerle teknoloji noktasında işbirliği yapmak ve teknoloji transferi sağlamaktan geçmektedir.

Yetişmiş ve donanımlı insan kaynağı her firma ve ülke açısından stratejik öneme sahiptir. Bir firmaya / ülkeye, rekabet avantajı sağlamak açısından beşeri

sermayenin sahip olduğu spesifik özellikler: beşeri sermayenin yetkinliği, becerikliliği, kreatifliği, rekabet gücünün sürdürülebilirliği açısından oldukça önemli kıstaslardır. Tüketicilerin gereksinimlerine cevap verme derecesi, ürün türüne göre tasarımı, hızı, dayanıklılığı, şekli, ürün çeşitliliği müşteri memnuniyeti vb. unsurların bir bütün halinde değerlendirilmesi kalite kavramını meydana getirir. Firmaların nihai hedefi yurt içi ve yurt dışı piyasalarda rakiplerine oranla kaliteli mal ve hizmeti düşük maliyetle üretebilmek ve yaşam standardını iyileştirmektir. Bilgi ve iletişim teknolojisi, kalifiye iş gücü, risk sermayesi, sertifikalar Ar-Ge çalışmaları, firmanın faaliyette bulunduğu piyasa gibi birçok faktör kalite rekabetine etki eden unsurlar içinde sayılabilir. Yüksek kaliteli ürün sunma derecesi bir firmanın rekabet gücü elde etmesinde oldukça etkilidir.

Ekonominin içinde olduğu durum ve uygulanmakta olan politikaların tamamı makroekonomik ortamı oluşturur. Firmanın ve ülkenin içinde bulunduğu makroekonomik ortamın istikrarlı gidişatı rekabet gücünün arttırılmasına ortam sağlamaktadır. Enflasyon belirsizlikleri, oynak bir piyasa yapısı yatırım yapma kararlarını olumsuz yönde etkileyebildiğinden ülkeden sermaye çıkışları meydana gelebilmektedir. Dolayısıyla ödemeler bilançosunda dengesizliklerin oluşmaması için güvenilir bir makroekonomik ortam sunulması rekabet gücünün korunması açısından önemlidir. Firmaların sahip olduğu örgütsel yapının rekabet gücü üzerindeki etkisi yüksektir. Güçlü hiyerarşik yapıların aksine esnek bir organizasyon yapısını benimseyen firmalar yeni fikirlerin teşvik edilmesi ve yaratıcı yeniliklerle rekabet gücünün arttırılmasına olanak sağlama yönünden daha avantajlı olmaktadır. Firmaların kümelenmelere dayalı organizasyon yapılarının tüm aşamalarında işgücü bünyesinde anlaşmayı güçlendiren tanımlamalar rekabet gücünü, takım çalışmaları vb. yöntemlerle arttırmaktadır. Azaltılmış hiyerarşik yapı ve takım çalışmaları sayesinde yakalanan sinerji, firmanın yaratıcı gücünü ve yenilikçi yapısını çeşitlendirmekte ve rekabet etme gücünü yükseltmektedir.

Devlet kamusal politikalarla; iş dünyasının karşılaşılabileceği riskleri en aza indirmek için altyapı, sağlık ve fonksiyonel eğitim alanlarında ekonominin tamamını etkileyen firmalar üzerinde tarafsız bir etki bırakan ve piyasaların daha işlevsel olmasını amaçlayan kamusal müdahalelerle ekonomik ortamı iyileştirebilmektedir. Ayrıca belli başlı sektör veya firmalar için ihracatın teşviki, seçici korumacılık uygulamaları, Ar-Ge teşvikleri gibi nitelikli kamusal müdahalelerle makroekonomik altyapıyı geliştirebilmekte ve firmaları teşvik ederek rekabetçi yapıyı güçlendirebilmektedir (Altan ve Vural, 2004: 39). Bebek

endüstrilerin korunması, ihracat piyasalarındaki yardım ve teşvikler, bölgesel ve ulusal düzeydeki yenilik sistemleri, bilim parkları ve teknolojik ağlarla ilgili teşvikler sağlama, üniversiteler ve sanayi kollarıyla işbirliklerinin, bilimsel çalışmaların uygulamaya konulabilmesinin sağlanması yönündeki uygulanan kamusal politikalar rekabet gücü avantajı sağlama yönünden kalıcı ve idame ettirilebilir olmalıdır. İyi gelişmiş bir finansal sektör istikrarlı ise sermayeye erişimi kolaylaştırır. Yani sermayeyi talep eden firmalarla buluşturan sektörün etkinliği uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazanılmasında etkilidir. Bir firmanın sahip olduğu finansal kaynakların uluslararası düzeyde üretim yapmasına olanak vermesi, üretimini düşük maliyet ve kaliteyi arttırıcı amaçlardan ödün vermeden yapması mali sektördeki yapının istikrarlı oluşuyla ilgilidir.

3.1.4. Michael Porter'e Göre Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler

M. Porter, Ülkelerin Rekabetçi Avantajları adlı çalışmasında; sanayileşmiş on farklı ülkeyi kapsayan alan araştırması yapmıştır. Bu araştırma ile belirli ülkelerin belirli endüstrilerde öne geçmelerinin nedenlerini ve ulusal düzeyde rekabet gücünü belirleyen faktörleri iki temel önermede sunmaktadır. Bunlardan Elmas Modeli; bir ülkenin endüstrilerinin rekabetçi üstünlüğünün talep koşulları, ilgili-destekleyici endüstrileri, firma stratejileri ile firmaların yapısı ve firmalar arası rekabet koşullarını kapsayan ülke içindeki dört farklı faktör koşullarından kaynaklandığı görüşündedir. Endüstriyel Kalkınma Modelinde ise; ülkelerin geçtiği bir dizi endüstriyel kalkınma aşamasına vurgu yapmaktadır.

Şekil 3'te rekabet gücünün, ulusal düzeyde en kapsayıcı tanımını ulusal verimlilik olarak gören Porter'ın Elmas Modeli verilmektedir. Bir endüstrinin bulunduğu ortam içinde başarılı olması elverişli faktör koşullarına sahip olmasına bağlıdır. Herhangi bir endüstride rekabet etmek için gerekli olan girdiler; işlenebilir arazi, doğal kaynaklar, emek, sermaye ve altyapı gibi üretim faktörleridir. Porter, üretim faktörlerini; temel üretim faktörleri ve ileri seviyedeki faktörler olarak gruplandırmaktadır. Bunlardan ilki; ülkenin konumu, doğal kaynaklar, iklim, donanımlı ve donanımlı olmayan iş gücü ile borç şeklindeki sermayeyi kapsarken, ikincisi ise; modern dijital iletişim altyapısı, üniversitelerin araştırma enstitüleri, yüksek eğitim almış mühendisler ve personellerdir (Porter, 1990:126).

olması ve yoğunluğu, bir sanayideki ulusal rekabet avantajının bir diğer belirleyicisidir.

Porter, yurt içi rekabetin firmaların ölçek ekonomilerine ulaşmasını engelleyeceği gerekçesiyle zararlı olduğu iddiasıyla aynı görüşte değildir. Bunun aksine uluslararası rakiplere karşı rekabet edecek güçte ve ölçekte olan ulusal lider konumundaki bir ya da iki firmanın desteklenip büyütülmesini önermektedir. Bunun yanında firmalar arası işbirliğinin teşvik edilmesi gerektiği görüşündedir (Porter: 1990, 118). Porter'ın elmas modeli dört faktörden oluşurken elmasa dahil olmayan fakat ulusal düzeyde rekabet gücüne etki eden dışsal iki faktör vardır. Bu faktörlerin ilki olan şans; dünya finansal piyasalarında veya döviz kurlarında önemli kaymaların yaşanma ihtimali, yenilik ve icatlar, uluslararası veya bölgesel talepte olası beklenmeyen artışlar, girdi maliyetlerinde yaşanabilecek şok artışlar, yabancı devletlerin aldıkları politik kararlar gibi olasılıkları kapsamaktadır. Dış faktörlerden ikincisi olan devletin, diğer dört belirleyiciyi etkileme gücü vardır. Sermaye piyasasına yönelik politikalar, sübvansiyonlar, eğitime yönelik politikalar vb. faktör koşullarına etki etmektedir (Porter: 1990: 118-119).

Porter'ın ikinci önermesine göre, ülkeler çeşitli endüstriyel kalkınma evrelerinden geçmektedirler. Bunlar sırasına göre Şekil 4'te verildiği üzere; faktörlere dayalı aşama, yatırımlara dayalı aşama, yenilik ve icatlara dayalı aşama ve refah yönlü aşamadır. Rekabet gücü açısından bu aşamalarda başarılı olabilen endüstriler ülkenin içinde bulunduğu kalkınma koşullarına uygun olan rekabetçi stratejiyi uygulamaktadır. Faktörlere dayalı ilk aşamada hem işgücü hem de kullanılan girdilerde maliyet avantajını kapsamaktadır. İkinci aşamada, fabrikalar, atölyeler, altyapı yatırımları gibi ağır yatırımların yoğun olduğu bunun yanında yeni endüstrilerin oluşmaya fırsat bulduğu kısmı kapsamaktadır. Üçüncü aşama ise, yenilik ve icatlara dayalı kalkınma evresidir (Porter, 1990: 119).

Şekil 4: Porter'ın Rekabetçi Kalkınma Aşamaları Argümanı

Kaynak: Porter, (1990:119).

3.2. Rekabet Gücü Elde Etme Stratejileri

Müşteriler için maliyetlerin üstünde bir değer oluşturmak firmaların nihai hedefidir. Değer Zinciri; birincil faaliyetler, destek faaliyetleri, ürün için yaratılan toplam değerler ve değer zinciri içerisindeki faaliyetler gerçekleştirilirken karşılanan maliyetler arasındaki farktan oluşmaktadır. Değer zincirinde birincil faaliyetler; ürünün fiziki olarak üretilmesi, pazarlanması, müşterilere teslimi ve satış sonrası hizmetin sunulmasıdır. Destek faaliyetleri ise bu faaliyetlerin yapılabilmesi için gereken girdilerin sağlanmasıdır. Değer zinciri ve bunun işleyişi; bir firmanın tarihini, yürüttüğü stratejisini ve stratejisinin uygulama şeklini bir bütün olarak kapsamaktadır. Bir firmayı rakiplerinden farklı kılan ve rekabetçi üstünlük elde etmesini sağlayan değer zincirindeki farklılıklardır (Altan ve Vural, 2004: 32-34)

Rekabet üstünlüğü sağlama yönünde izlenebilecek başlıca stratejiler: büyüme veya küçülme, bütünleşme, birleşme, tasfiye, geri çekilme, ürün farklılaştırma, uzmanlaşma, satın alma ve işbirliği stratejileridir. Ürün geliştirme, ürünlerde çeşitlilik oluşturma, yeni pazarlar bulma, pazar geliştirme, pazarlama ve pazara nüfuz etme gibi pazar payının, satış ve karlılık oranlarının arttırılması için izlenen yollar büyüme stratejilerine örnektir. Firmanın ana faaliyet alanının dışındaki işlerini kendisinin yerine dışarıdaki bu konuda uzman olan diğer firmalara yaptırtması ya da firmanın rekabet açısından avantajsız olduğu alanlardaki faaliyetlerini daraltmaya gitmesi de izlediği küçülme stratejilerindedir.

Bir firmanın diğer şirketlerle yaygın olarak “şirket evlilikleri” gibi yollarla ortaklık kurarak güçlerini birleştirmesi şirket birleşmesi stratejisi örneklerindedir. Yatay birleşme ve tek yönlü birleşme olmak üzere iki tür şirket birleşmesi vardır. Bunlardan ilki, aynı sektörde faaliyet gösteren firmalar arasında kurulan ortaklıklar; ikincisi ise satış, pazarlama ve Ar-Ge bakımından birbirine paralel sektörlerde olan firmaların ortaklıklarıdır. Bütünleşme stratejileri de geriye ve ileriye doğru bütünleşme olarak iki farklı bütünleşme stratejisi mevcuttur. Geriye doğru bütünleşme; firmanın kullandığı girdileri kendisi için üretebilir pozisyonda olması, ileriye doğru bütünleşme ise firmanın kendi ürettiği ürünleri ve hizmetleri kendi organizasyon yapısında bulunan diğer birimlerde kullanmasıdır. Su satan bir şirketin kendi su şişelerini üreten bir firma kurması geriye doğru bütünleşme örneğidir. Bir şirket rekabet gücü

ve bulunduğu pazar içindeki payı açısından dezavantajlı durumda olduğu alanlardaki faaliyetlerini azaltması da geri çekilme stratejisi örneğidir. Şirketin başarı elde edemediği alanlardaki faaliyetlerini bir kısmını ya da tümünü sona erdirmesi tasfiye stratejisidir. Şirketin en başarılı olduğu belirli bir sayıdaki ürünlerle pazarda var olması ve bunları geliştirerek pazar payını genişletmesi uzmanlaşma stratejisidir. Bir şirketin mevcut ya da yeni bir pazara değişik ürünler sunması ürün farklılaştırma stratejisi izlendiğini, aynı alanda veya farklı bir alanda faaliyette bulunan bir kuruluşu satın alarak bünyesine katması satın alma strateji izlendiğini gösterir. İki veya daha fazla firmanın hukuki anlamda bir ortaklık kurmaksızın bir araya gelerek ortak yatırım yapmaları ise işbirliği stratejisi örneğidir. Üretim, pazarlama, finansman, insan kaynakları, Ar-Ge, liderlik, niş ve hasat stratejileri de rekabet üstünlüğü sağlamak için başlıca fonksiyonel stratejilerdendir (Altan ve Vural, 2004: 83). Porter' a göre, bir işletmenin bulunduğu sektördeki konumunu maliyetlerindeki düşüklük veya farklılık kararı şekillendirmektedir. Rekabet stratejisinin merkezi bileşenlerinden biri düşük maliyet ya da farklılık kararıdır diğeri ise ne kadar geniş veya dar bir pazar payının hedef olarak belirlendiğidir. Düşük maliyetle üretim, farklılık avantajı, geniş veya dar pazar hedefi, bir kuruluşun rekabet avantajı yaratması ve sürdürebilmesinde geniş kapsamlı stratejileri tanımlamak için kullanılmaktadır.

Yetişme (catch-up) ile geri kalmama (keep-up) stratejilerini, teknolojiyi dışardan transfer eden firmalar kullanmaktadır. İlk aşamada; takipçi firmalar süreç teknolojilerini kendilerine uyarlamaya çalışmaktadırlar. Firmalar sonraki aşamalarda ürünlerinin kalitesini ve verimliliklerini yükseltmek için mevcut üretim sürecini peyderpey değiştirerek, süreç teknolojilerini kontrollü bir şekilde uygulamaktadırlar. Diğer aşamalarda takip konusunda hızlı olan firmalar üretimde avantaj sağlamış olur ve yeni süreçlerle, ürün tasarımıyla ilgilenirler. Pazarın lideri olan firmalar süreçlere ve ürünlere yönelik Ar-Ge çalışmalarıyla ürünü farklılaştırma yeteneklerini ortaya koyarlar. Olgunluk evresinde, lider pozisyonundaki firmalar arasında Ar-Ge çalışmalarını arttıran ve rekabet güçlerini koruyan, öncü pozisyonda süreç ve ürün yenilikleri geliştiren firmalar fark yaratabilenlerdir (Altan ve Vural, 2004, 34-33). Gelişmekte olan ülkelerin rekabet gücünü arttırmaları, açık ve belirli iletişim ve bilgi teknolojileri stratejisi oluşturmalarıyla doğrudan ilintilidir.

Porter'in rekabet avantajı sağlama öngörülerine bakıldığında, rekabet için stratejisi üretme ve geliştirme sürecinde; ilk olarak firmanın veya

organizasyonun mevcut stratejisinin ortaya konulması gerektiği savunulmaktadır. Firmanın zayıf ve güçlü yanlarıyla ele alınıp iç durum analizinin, rakiplerinde zayıf ve güçlü yanlarıyla değerlendirilip dış durum analizinin yapılmasıyla sektör için durum analizinin tamamlanacağı belirtilmektedir. Olası beklentiler ve değişikliklerin tespiti için organizasyon dışındaki toplumsal ve siyasal faktörlerin de analiz edilmesi işleminden sonra şirketin rekabet stratejisinin oluşturulabileceği öngörülmektedir.

Porter'ın, rakipleri devre dışı bırakma noktasında başarı getirecek üç temel stratejisi (şekil 5'te): maliyetleri düşürerek sağlanan toplam maliyet liderliği, ürünlerini ve sunduğu hizmeti farklılaştırma ve belirli bir müşteri grubuna yönelik üretim yaparak odaklanma stratejileridir.

Şekil 5: Porter'in Üç Genel Stratejisi

Kaynak: Porter, (2015: 47).

Firma diğer firmalara kıyasla daha yüksek bir pazar payına sahipse ya da hammaddelere daha kolay erişim sağlıyorsa, toplam maliyetleri düşük olacağından avantajlı bir konumda olur. Bu avantajlar, ürünlerin üretimini kolaylaştırmayı, maliyetleri genele yaymak açısından birbirleriyle ilişkili ürünlerin üretimine yönelmeyi ve müşteri gruplarının tamamına hizmet etmeyi sağlamaktadır (Porter, 2015, 43). Tüm sektörlerde benzersiz olarak kabul edilen bir şey yaratmak farklılaşmadır. Firmaların rekabet avantajı sağlaması; marka ismi, teknoloji, tasarım, satıcı ağı, müşteri hizmetleri gibi başka boyutlarda farklılaşmayı başararak ilgilidir (Porter, 2015: 45). Niş bir alıcı grup, coğrafi pazar ya da ürün yelpazesinin bir bölümü üzerine odaklanmak da firmalara rekabet avantajı sağlayan diğer bir unsurdur. Örneğin; reklam savaşlarına ve yeni ürünlerin hızına karşı savunmasız olan tüketici ürünlerinden kaçınarak, dar bir yelpazeye yayılan endüstriyel kâğıt çeşidine odaklananlar kar marjlarını ve rekabet avantajlarını arttırabilirler (Porter, 2015: 47).

4. Son Gelişmeler Bağlamında Rekabet Gücü Değerlendirmesi

Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF) Küresel Rekabetçilik Raporu, ülke ekonomilerini; iş ortamını geliştirmeleri, pazarlarını, beşeri sermayelerini, emek piyasalarını dönüştürebilmeleri ve yenilik ekosistemi oluşturabilmeleri vb. kriterler açısından değerlendirmektedir. Dünyanın en rekabetçi (teknolojik ve ekonomik bakımdan) ülkesi, Ekonomi Forumu'nun (WEF) 2019 yılı Küresel Rekabet Raporu'nda Singapur olmuştur. Türkiye, 61. olarak (62,1 puanla) sıralamada aynı yerini korumuştur. Göreceli olarak Türkiye'nin performansının olumlu olduğu bileşenler; 74,3 puanla altyapı, 52,9 puanla işgücü piyasası ve 57,8 puanla bilgi ve iletişim teknolojileri olarak verilmiştir. Türkiye 13. sırada yer aldığı pazar büyüklüğü bileşeninde ileri bir konumda iken onun dışındaki 12 bileşenin 11'inde Kuzey Amerika ve Avrupa ortalamasının altında kalmıştır. 2019 WEF raporu değerlendirmesinde, Türkiye işgücü piyasası bileşeni kapsamında küçük de olsa önemli iyileşmeler göstermiştir. Yabancı emeğe iş kolaylığı sunmada 63'üncü, işçi haklarında 109'uncu, kadın işgücü katılımının arttırılmasında 112'nci sırada yer almıştır. Diğer bir bileşen olan makroekonomik ortamda ise 2018'de 116. sıradayken 2019 yılında 61.3 puanla ciddi bir düşüşle 129. sıraya gerilemiştir (WEF,2019).

Tablo 1: Dünya Rekabetçilik Endeksi Sıralaması

Ülke	Küresel Rekabetçilik Endeksine Göre Sıralama (2018)	Küresel Rekabetçilik Endeksine Göre Sıralama (2019)	Puan (2019)
Singapur	2	1	84.8
ABD	1	2	83.7
Hong Kong	7	3	83.1
Hollanda	6	4	82.4
İsviçre	4	5	82.3
Japonya	5	6	82.3
Almanya	3	7	81.8
İsveç	9	8	81.2
İngiltere	8	9	81.2
Danimarka	10	10	81.2
Çin	28	28	73.9
Rusya	43	43	66.7
Hindistan	58	68	61.4
Türkiye	61	61	62.1

Kaynak: WEF (2018-2019).

141 ülkeye ait iş yapma kolaylığı ve dijital beceriler gibi 103 temel göstergesinin WEF tarafından ölçüldüğü 2019 yılı Küresel Rekabet Raporunda, teknolojik ve ekonomik olarak dünyanın en rekabetçi ekonomisi Singapur 84,8 puanla seçilmiştir. Dikkati çeken bir diğer noktada Singapur'un iş gücünün, altyapısının ve kamu sektörünün yüksek puanlarla rekabet raporunda yer almasıdır. Tablo 1'deki Dünya Rekabetçilik Endeksi sıralamasında ABD 83,7

puanla birincilikten ikinciliğe düşmüş, 83,1 puanla Hong Kong üçüncü, 82,4 puanla Hollanda dördüncülüğü elde etmiştir. İsviçre'ye bakıldığında 82,3 puanla 1 sıra düşerek 5'inciliğe gerilerken, yine 82,3 puanla Japonya da 1 sıra gerilemiş ve 6'ncı olmuştur. Almanya ekonomisi bakımından Avrupa'da ilk sırada olmasına rağmen 81,8 puanla 4 basamak düşerek 7'inci sıraya düşmüştür. 81,2 puan alarak İsveç bir basamak yükselmiş ve 8'inci olmuşken, İngiltere de 81,2 puanla bir sıra gerileyerek 9'uncuğa düşmüştür. Danimarka ise 81,2 puan alarak 10'unculugunu muhafaza etmiştir (WEF, 2019).

WEF raporunun ülkelerin ekonomik dönüşüme hazır olup olmadığını değerlendirdiği ayrı bir bölümü de vardır. Covid-19 pandemisi sürerken WEF 2020 için özel baskısında, salgına müdahale ve yönetiminde ülkelerin etkili olmalarında yardımcı olan etkenleri değerlendirmiştir. Bu özel baskıda hangi ülkelerin yeni ekonomik dönüşümlere hazır olup olmadığına dair insanlar, gezegen ve üretkenlik amaçları çerçevesinde sistemleri analiz etmişlerdir. Dönüşüm için hazır olma 1-10 arasında değerlerle puanlanmıştır. Dönüşüm ve değişime en hazır ülke notu 1, hiç hazır olmayan ülke notu 10 olarak belirlenen puanlama sisteminde, Türkiye'nin notları 9 ve 10'lardan oluşmaktadır. Finlandiya'nın notları genellikle 1 ve 2 iken, vergide dönüşüm notu 8 olduğundan bu noktada hazır olmadığına kanaat edilmiştir. Güney Afrika, vergilendirmede konusundaki başarısı ile rakiplerine oranla dönüşüme en hazır ülke olmuştur (WEF:2020).

Türkiye 37 ülke içinde dönüşüm kriterlerinden biri olan "iş ortamını dönüştürmek" kriterine göre 30. sırada, yeşil altyapıya geçiş kriterinde ise 34'üncü sırada yer almıştır. Dolayısıyla kamu hizmetleri sunma ve yeşil alt yapıya geçişte diğer kriterlere kıyasla biraz daha iyi bir konumda olduğu söylenebilir. Raporun "beşeri sermayeyi dönüştürmek" kriterinde: liderlerin eğitim müfredatını uzun sürede güncellemesi, iş kanunlarında reformlar yapılması yanında yeni yetenek yönetimi teknolojilerinin kullanımını iyileştirmesi önerilmektedir. Türkiye'nin en kötü notlarından biri de 35. sırada olduğu eğitim yatırımlarının artırılması (müfredat güncellenmesi ve yetkinliklerin artırılması) kriteridir. Brezilya ve Yunanistan eğitim yatırımları kriterinde Türkiye'den daha kötü not almışlardır. Raporda rekabeti artırmak, firmaların sürdürülebilir, kapsayıcı yatırımlar yapabilmeleri ve tekelleşmeyi önleme yönünde yaptırımların güncellenmesi kapsamında "piyasaları dönüştürmek" başlığı altında finansal teşvikler verilmesi önerilmektedir. Türkiye'nin 30. sırada olduğu bir diğer kriter de, rekabet ve antitröst

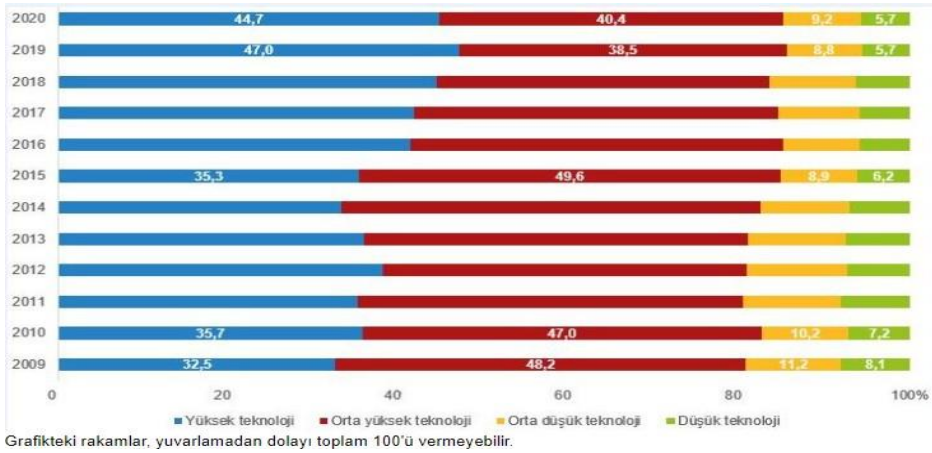
çerçevelerin değerlendirildiği başlıktır. Rapor, “inovasyon ekosistemini dönüştürmek” başlığında: geniş zamanlı, ülkelerin geleceğin pazarlarının oluşturulmasını desteklemesi ve yaratıcı yanlarını artırmak yönünde firmaları, firma içi kimlik- cinsiyet çeşitliliğini artırması ve bunu benimsemesi konusunda motive edilmelerini önermektedir. Türkiye yaratıcılığın artırılması için çeşitlilik kültürünü destekleme kriterinde 36. sırada yer alırken kendisinden hemen sonra Hindistan gelerek son sırayı almıştır.

WEF 2020 raporuna göre; ileri düzey dijital becerilere ve dijital ekonomilere sahip olan ülkelerin vatandaşları ekonomilerini evden çalışırken de normal durumda gibi devam ettirmede başarı sağlamışlardır. Bu ölçüde en iyi performansı Hollanda, Yeni Zelanda, İsviçre, Estonya ve ABD göstermiştir. Yine rapor daha bütünleştirici ve çevreci bir ekonomiye geçişin mümkün olması için altyapıya yapılan yatırımların desteklenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Raporda, bu konuda en hazır durumdaki ülkeler; Finlandiya, Estonya, Danimarka ve Hollanda olarak belirlenmiştir. 2020 WEF rekabetçilik raporunda, çalışmayan vatandaşlarını en çok destekleyen ülkeler, güvenilir ve tutarlı sosyal güvence politikaları uygulayan Danimarka, Finlandiya, Norveç, Avusturya, Lüksemburg ve İsviçre’dir. Küresel bir salgında iflasların yaşanmaması için KOBİ’lere kolay kredi sağlamada; sağlam finansal güçleri olan Finlandiya, ABD, Birleşik Arap Emirlikleri ve Singapur gibi ülkeler yine başarılı olmuşlardır. Sosyal, ekonomik ve sağlık politikalarını başarılı olarak planlayabilen ve değişime açık programlayan Singapur, Birleşik Arap Emirlikleri, İsviçre, Lüksemburg ve Avusturya gibi ülkelerde krizin etkileri diğer ülkelere kıyasla daha hafif seyretmiştir. İnovasyon, buluş ve araştırma alanlarındaki uzun ömürlü yatırımları cesaretlendirmek, desteklemek ve genişletmenin “geleceğin pazarlarını” yaratacağı ve ekonomik büyümeyi sağlayacağı rapor da vurgulanan diğer bir noktadır. Geleceğin pazarlarını oluşturmak için Finlandiya, Japonya, ABD, Güney Kore ve İsveç daha hazırlıklı olan ülkelerken, daha az hazırlıklı olanlar Yunanistan, Meksika, Türkiye ve Slovak Cumhuriyeti olarak değerlendirilmiştir (WEF, 2020).

Rekabetçi bir güç olmanın gereklerinden biri de ülkelerin Ar-Ge faaliyetlerine yaptıkları yatırımlar ve bunların sürekliliğidir. Eyibil (2021), çalışmasında, Türkiye’de savunma ve havacılık, beyaz eşya, otomotiv, telekom ile elektronik Ar-Ge harcamasında önde gelen sektörlerden olduğunu belirtmektedir. Yine Türkiye’nin Ar-Ge merkezlerinin olduğu en fazla olduğu

sektörlerin makine ve teçhizat imalatı, otomotiv yan sanayi ve yazılım alanlarında olduğunu belirtmektedir (Eyibil, M. A.,2021: 67).

Grafik 1: İmalat sanayinde gerçekleştirilen Ar-Ge harcamalarının teknoloji düzeyine göre Dağılımı, 2009-2020

Kaynak: TÜİK, (2021).

TÜİK tarafından hazırlanan Grafik 1'e bakıldığında; 2020'de imalat sanayinde gerçekleştirilen 20 milyar 333 milyon TL Ar-Ge harcamalarının yüksek teknoloji faaliyeti yürüten girişimlerce gerçekleştirilen kısmının %44,7 olduğu görülmektedir. 2015'te bu oran %35,3 olarak kaydedilmiştir. İmalat sanayinde yapılan toplam Ar-Ge harcamalarının orta yüksek teknoloji faaliyetinde bulunan girişimcilerce %40,4'ü, orta düşük teknoloji faaliyeti gerçekleştiren girişimcilerce %9,2 ve düşük teknoloji faaliyeti yürüten girişimcilerce de %5,7 oranında gerçekleştirildiği görülmektedir (TÜİK, 2021).

SONUÇ

Dünyada yaşanan dönüşüm, değişen iklim koşullarının ve ekonomik/fiziki savaşların sebebiyet verdiği krizler, gıda üretiminin devamlılığının sağlanması için sürdürülebilir bir çevre ve ekonominin ülkelerin öncelikli hedefleri arasında yer alması gerektiği a çıktır. Her ülkenin sahip olduğu bilgi/birikim seviyesi, fiziki-sosyal yapısı, gelişmişlik düzeyi ve değişimlere uyum hızı farklıdır. Rekabetçi üstünlükleri arttırmak için mevcut kaynakların, uygulanan politikaların bu doğrultuda kullanılması gerekmektedir.

İşletmelerin, pazarların ve ülkelerin rekabetçi kimlik kazanmaları; uluslararası rekabete uyum sağlama kapasitesine, üretilen ürünlerin, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin uluslararası pazarlara yayılma hızına bağlıdır. Rekabet gücünün oluşumu ve korunması için kamu yöneticilerinin gerekli önlemleri kısa sürede alabilecek yeterlilikte olması gerekir. Ayrıca ülkelerin uluslararası rekabet edebilirliğini ölçen WEF gibi kuruluşların birçok kategorik sınıflandırma ve ölçümle yaptığı değerlendirmelerin de dikkate alınması gerekir. 2021 raporunda; salgınla mücadele eden dünyanın değişen çehresine de değinen WEF, hastalıkları teşhis edebilen nefes sensörlerinden, kişiye özel doz ve uygunlukta ilaç üretimine kadar birçok yeniliğe de gündeminde yer vermiştir. Bu tarz yeni gelişmelerin hızına yetişebilmek, gerekli durumlarda teknoloji transferleri gerçekleştirmek ve teknolojisini kendi üretebilir bir pozisyona gelmek için beşeri sermaye yatırımları ve bu doğrultuda eğitim yapısının iyileştirilmesi, ülkelerin öncelikli hedefi olmalıdır. Bunların yanında devletin doğru ve orantılı kamu politikaları ile mali istikrar sağlaması ve finans piyasalarının güvenilirliğini tesis etmesi, yatırımın artması adına önemli unsurlardandır.

Rekabet ortamının kızışması ve pazarların dijitalleşmesi avantajlarının yanında tüm ülkeler için tetikte olmayı da beraberinde getirmiştir. Rekabet gücü elde etmek, hızlı dönüşümlere ayak uydurmak ve bu dinamizmi sürdürebilmek için bu ülkelerin gözlem ve uyum yeteneklerinin iyi olması gerekir. Hayal müdürleri, değişim mühendislikleri gibi yeni oluşumları, gelişmekte olan firma ve ülkeler duyumsal bir kavram olmaktan çıkarıp kaliteyi sunmak, yeniyi izlemek ve üretmek adına değişim ve dönüşümlere hızlı uyum kabiliyeti açısından kendi örgüt ve yapılarına adapte etmelidir. Birçok inovasyon yazarının ifade ettiği ve ileri teknoloji devlerinin de kuruluşlarının bir parçası olan hayal departmanları, ilerlemek isteyen firma ve şirketlerin hafife almaması gereken fikir üretim mutfaklarıdır. Yaratıcılık odaklı sinerji ve bilgi ortamlarının arttırılması gerekliliğinin rekabet gücünün sürdürülebilirliği açısından önemli olduğu unutulmamalıdır. Gelişmekte olan ülkeler, gelişen veri ağları ve iletişimdeki inovasyonlara uyum sağladığı, yeni teknolojileri üretebilir bir güce kavuştuğu ve yüksek verimliliği, kaliteyi hayatın her evresinde bir arada birbirini destekler nitelikte sunmayı başardığı ölçüde rekabet gücünü arttırabilir ve beşeri sermayenin yaratıcı yönünü parlatarak bunun sürekliliğini sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

- Aktan, C.C. ve Vural, İ.Y. (2004). *Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri*, Tisk Yayını.
- Aktan, C.C. (2010). Türkiye’de Üretim ve İstihdama Yönelik Ulusal Rekabet Gücü Politikası, *Ekonomi Bilimleri Dergisi Cilt 2, Sayı 2*, ss. 166-197.
- Boltho, A. (1996). The Assessment: International Competitiveness, *Oxford Review of Economic Policy, Cilt 12, Sayı 3*, s.1-16).
- Coşkun, A. (Nisan 2014). Dış Ticaret Teorileri Kapsamında Türkiye’nin Rekabet Gücü Üzerine Bir Değerlendirme, *Tekirdağ S.M.M. M. Odası Sosyal Bilimler Dergisi, s.3*, s.1-10.
- Çivi, E. (2001). Rekabet Gücü: Literatür Araştırması, *Yönetim ve Ekonomi, Cilt:8 Sayı:2*, s.21-38.
- Doğan, E. (Aralık 2017). Rekabet Stratejileri Perspektifinden Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğü, *Yönetim ve Ekonomi Araştırması Dergisi, Cilt 15, Sayı 1*, s.163-178).
- Gökmenoğlu, M., Akal, M. ve Altunışık, R. (Ekim 2012). *Rekabet Dergisi, Cilt 13, Sayı 4*, ss.3-43.
- Gürpınar, K. ve Sandıkçı, M. (2008), Uluslararası Rekabetçilik Analizinde Michael E. Porter’ın Elmas Modeli Yaklaşımı: Türkiye’deki Bazı Endüstrilerdeki Uygulanabilirliğinin ve Sonuçlarının Araştırılması, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 8, Sayı 15*, ss.105 – 125.
- Hatsopoulos, G. N., Krugman, P. R. ve Summer, L. H.(Haziran 1988). U.S. Competitiveness: Beyond the Trade Deficit, *American Association for the Advancement of Science, cilt 247,sayı 4863*, s. 299-307.
- Karluk, S. R. (1973). Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinin Gelişmekte Olan Ülkeler Yönünden Geçerliliği Üzerine Düşünceler, *İstanbul İktisat Dergisi, Cilt 33, Sayı 1- 4*, s.221-238.
- Kibritçioğlu, A. (1994). Adam Smith’in “Uluslararası İktisat Kuramı”na Katkıları Hakkında, *Online at <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/2595/> MPRA Paper No. 2595, posted 20 Apr 2007 UTC*.
- Krugman, P. (Mart- Nisan 1994). Competitiveness: A Dangerous Obsession, *Foreign Affairs, Cilt 73, Sayı 2*, ss. 28-44.
- Ovalı, S. (2014). Küresel Rekabet Gücü Açısından Türkiye’nin Konumu Üzerine Bir Değerlendirme, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, sayı 13*, s. 17-36.
- Özsağır, A. (Kasım 2012). Yenilik Ekonomisini Öne Çıkaran Gelişmeler, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, yıl 4, sayı 7*, s.1-16.

Öztürk, E. N. (Aralık 2017). Cari Açık Problemi Çerçevesinde Türkiye’de Ara Mal ve Enerji İthalatı, *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:4, s.559-568.

Porter, M. E. (Mart- Nisan1990). The Competitive Advantage of Nations, *Harvard Business Review*, s. 73-91.

Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politik ve Uygulama*, İstanbul, Gizem Can Yayınları.

Siudek, T. ve Zawojcka, A. (2014). Competitiveness In The Economic Concepts, Theories And Empirical Research, *Oeconomia*, cilt 13,sayı 1, s.91-108.

Şağbanşua, L.(Mayıs,2006). Strateji, Rekabet ve Rekabet Gücü İlişkileri, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı 9, s.1-14.

Taş, Ş., Taşar,İ. ve Açı, Y.(Nisan 2017). Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt 10, sayı 2, s.197-206.

TC Dış Ticaret Bakanlığı *Ekonomik Görünüm 8 Kasım 2021.pdf* (Erişim Tarihi: 01.11.2021).

pnack189.pdf (Erişim Tarihi: 12.10.2021).

rekabetelektronik. pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2021).

WEF_Digital_Assets_Distributed_Ledger_Technology_2021.pdf (Erişim Tarihi: 15.11.2021)

WEF_Top_10_Emerging_Technologies_of_2021.pdf (Erişim Tarihi: 15.11.2021).

WEF_Upskilling_for_Shared_Prosperty_2021.pdf (Erişim Tarihi: 15.11. 2021).

KÜRESELLEŞME, EKONOMİK BÜYÜME VE SOSYAL YARDIMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ: PANEL VERİ ANALİZİ

Aynur YILDIRIM¹

Buket CANÇEKENOĞLU²

Özet

Küreselleşmeye bağlı olarak artan uluslararası ticaret hacmi, bazı ülkelerde refah artışlarına yol açarak olumlu etkiler ortaya çıkartırken, bazıları için yoksulluk gibi önemli bir soruna neden olmaktadır. Yoksullukla karşı karşıya kalan ülkelerde yoksulluğun azaltılması amacıyla sosyal koruma harcamalarından yararlanılmaktadır. Özellikle ekonomik kriz, savaş, doğal afet ve salgın hastalık dönemlerinde artan yoksulluğun azaltılmasında sosyal koruma harcamaları önem kazanmaktadır. Sosyal koruma harcamaları, büyüme ile doğrudan ilişki içerisindedir. Çalışmanın amacı, küreselleşme sürecinin yoksulluk boyutuna odaklanarak, yoksullukla mücadelede uygulanan sosyal yardımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada, 2008-2019 dönemini kapsayacak şekilde, 45 ülke için, kişi başına düşen GSYİH ve sosyal koruma harcamaları değişkenlerinin yardımıyla Panel Veri Analiz yöntemi uygulanmıştır. Gelişmiş ülkeleri, gelişmekte olan ülkeleri ve analize dahil edilen ülkelerin tamamını kapsayan üç farklı model kullanılmıştır. Model sonuçlarının üçü de, ülkelerin kişi başına düşen GSYİH düzeyi arttıkça sosyal koruma harcamalarının da arttığını ortaya koymuştur. Ancak, gelir düzeyi yükseldikçe gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere nispeten daha fazla sosyal yardım harcaması yapmak durumunda kaldıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Yoksulluk, Ekonomik Büyüme, Sosyal Koruma Harcamaları

Jel Kodu: F43, H53, H55, I132, I138

---

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye İşletme Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü, Doktor Öğr. Üyesi, aynury@mu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-4292-6875

² Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, buketcancekenoglu@posta.mu.edu.tr, Orcid: 0009-0005-1046-345X

THE RELATIONSHIP BETWEEN GLOBALIZATION, ECONOMIC GROWTH AND SOCIAL ASSISTANCE: PANEL DATA ANALYSIS

Aynur YILDIRIM³

Buket CANÇEKENOÇLU⁴

Abstract

While increasing international trade volume due to globalization has positive effects by causing welfare increases in some countries, it causes an important problem such as poverty for some. In countries facing poverty, social protection expenditures are used to reduce poverty. Social protection expenditures gain importance in reducing the increasing poverty, especially during periods of economic crisis, war, natural disasters and epidemics. Social protection expenditures are directly related to growth. The aim of the study is to examine the relationship between social assistance applied in the fight against poverty and economic growth by focusing on the poverty dimension of the globalization process. In the study, Panel Data Analysis method was applied with the help of GDP per capita and social protection expenditures variables for 45 countries covering the 2008-2019 period. Three different models were used, covering developed countries, developing countries, and all countries included in the analysis. All three model results revealed that as the per capita GDP of countries increases, their social protection expenditures also increase. However, it has been observed that as the income level rises, developing countries have to spend more on social assistance than developed countries.

Keywords: Globalization, Poverty, Economic Growth, Social Protection Expenditures

JEL Codes: F43, H53, H55, I132, I138

---

³ Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Fethiye Business Administration, Doctoral Lecturer, aynury@mu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-4292-6875

⁴ Ministry of Family and Social Services, buketcancekenoglu@posta.mu.edu.tr, Orcid: 0009-0005-1046-345X

GİRİŞ

Küreselleşme sürecinde mal ve hizmet akımlarının artmasıyla uluslararası ticaret hacmi genişlemiştir. Küreselleşme ekonomi ve siyaset gibi alanların yanı sıra sosyo-kültürel ve hukuksal alanlarda da ülkeler arasındaki sınırların kaybolmaya başlamasına ve karşılıklı bağımlılığın artmasına neden olmuştur (Bozkurt, 2000: 17-29; Demiral vd., 2007: 2-3; Giddens, 2002: 12).

1929 yılı buhranı ve sonrasında yaşanan dünya savaşı, ülkelerin ekonomilerinde çöküntü yaratmış ve ekonomik istikrarın tekrar oluşturulabilmesi için 1944 yılında Bretton Woods anlaşması imzalanmıştır. Bretton Woods anlaşması, iktisat teorisinin “uluslararası ticaret dünya refahının artmasını sağlar” görüşüne uygulama alanı sağlamıştır. Uluslararası ticareti serbestleştirmek amacıyla Bretton Woods anlaşmasınadayalı olarak Uluslararası Para Fonu (IMF) ve WB'nın kurulmasına karar verilmiştir. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)'nın 1947 yılında imzalanmasıyla da, gümrük tarifeleri ve kotalar kaldırılarak uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi sürecine katkıda bulunulmuştur. 1995 yılında GATT'ın Uruguay Görüşmeleri sırasında Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nün kurulmasına karar verilmiş ve GATT, WTO'nün kapsamına alınmıştır.

Küreselleşmenin dünya refahını artış yönünde etkilediğini savunanların yanı sıra, küreselleşmeden olumsuz etkilenen dezavantajlı grupların da olduğu kabul edilmektedir. Bu gruplar açısından küreselleşmenin yoksulluk gibi önemli bir sorun ortaya çıkardığı savunulmaktadır (Rodriguez ve Rodrik, 2000: 270-271). Buna göre, ekonomi politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşlarının rolünün küreselleşmeye bağlı olarak artması, devletlerin gücünde azalmaya neden olmuştur. WTO, WB ve IMF gibi kuruluşların öne sürdüğü ekonomi politikalarının aynı amaca hizmet ettiği kabul edilmekte ve genel olarak gelişmiş ülkelerin yararına oldukları savunulmaktadır (Şenses, 2004: 5-10; Altınay ve Akıncı, 2019: 13). Buna bağlı olarak, önerilen bu ekonomi politikalarının gelişmekte olan ülkelerin refah düzeylerini olumsuz etkileyerek, yoksulluk ürettikleri belirtilmektedir (Yıldırım, 2020: 31-36). Emek faktörüne kıt olarak sahip olan gelişmiş ülkelerde, emekten tasarruf eden teknolojik yeniliklere önem verilmesi, bu ülkelerin niteliksiz işgücü talebini düşürmüştür. Bu durum, işsizlik oranlarını arttırarak, yoksulluğun tetiklenmesine yol açmıştır (Marshall, 1999: 825). Bu nedenle, ülkelerin küreselleşme sürecinden yararlanma düzeylerinin birbiri ile aynı olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Küreselleşme sonucunda, az gelişmiş ülkelerin aleyhine işleyen gelir dengesizliğini azaltmak ve yoksullukla mücadele edebilmek için çeşitli politikalara başvurulmaktadır. IMF, yoksulluğun azaltılması amacıyla politika üretme konusunda önemli bir rol üstlenmiş olsa da, neo-liberal politikaların izlenmesi yönünde az gelişmiş ülkelere dayatmalarda bulunması, rekabetin eşit şartlarda gerçekleşmemesine neden olmaktadır (Krugman, 2003: 123). Bu nedenle, yoksullukla mücadelenin uluslararası düzeydeki en önemli kurumsal yürütücüsü WB olarak görülmektedir. Ulusal düzeyde ise, sosyal politikalar üretmek, uygulamak ve izlemek amacıyla kurulan Bakanlık'lar, yoksulluğu azaltmak görevini üstlenmiştir.

WB'nın kuruluş amacı, yoksulluğu en aza indirmek hatta ortadan kaldırmak olarak belirtilse de, ürettiği politikaların yoksulluğu azaltma konusundaki başarısıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır (Uzun, 2003: 161-162). WB yoksulluğun azalmasına katkı sağlayacak ekonomik büyüme stratejisinin emek yoğun sanayiye ve tarımsal kalkınmayı içermesi gerektiğini savunmaktadır. WB'nın neo-liberal politikaları arasında tarım ürünlerine uygulanan fiyat sınırlamaları, ithalatın serbest bırakılması, sermaye yoğun sanayilere sübvansiyonların azaltılması, dövizde uygulanacak olan kur reformları bulunmaktadır (Srinivasan 2000: 269). 1980'li yıllardan bu yana WB tarafından izlenen yapısal denge politikalarının yoksulluk üzerine olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. Bu nedenle WB, yoksullar üzerindeki olumsuz durumun kaldırılması için yoksullara yönelik sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılmasına yönelik taleplerde bulunmuştur. Az gelişmiş ülkelerde sosyal koruma harcamaları ile ekonomik büyümenin doğrudan ilişki içerisinde olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı, küreselleşme sürecinin yoksulluk boyutuna odaklanarak, yoksullukla mücadelede uygulanan sosyal yardımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu amaçla ilk olarak sosyal yardım kavramı, ardından da yoksulluk ve sosyal yardımlar arasındaki ilişki açıklanmıştır. Ampirik analiz kısmında, 2008-2019 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak, 45 ülke için, panel veri analiz yöntemi ile ekonomik büyümenin sosyal koruma harcamaları üzerindeki etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Bu amaçla kurulan üç farklı modelden birincisi, çalışmaya konu olan ülkelerin tamamını içerirken, ikinci modelde gelişmiş ülkeler, üçüncü modelde ise gelişmekte olan ülkeler açısından sosyal yardımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir.

Bu çalışma, küreselleşmenin yoksulluk boyutuna dikkat çekmesi ve yoksulluğun azaltılmasında sosyal politikaların önemine odaklanması açısından önemlidir. Çalışmada yapılan ampirik analiz, ülkelerin gelir düzeyi arttıkça sosyal koruma harcamalarının da arttığını ortaya koymuştur. Ancak, farklı gelir düzeyine sahip ülkeler açısından, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere nispeten daha fazla sosyal yardım harcaması yapmak durumunda kaldıkları tespiti ile literatüre katkı sağlamıştır.

1. Kavram Olarak Sosyal Yardımlar

Sosyal politika kavramının ilk kullanımı Prof. Wilhelm Heinrich Reiehl tarafından gerçekleştirilmiş ve Sosyal Politikalar isimli derneğin Almanya'da kurulmasıyla da bilimsel bir temele oturmuştur (Güven, 2016). Sosyal politika kavramı, Sanayi Devrimi'nin ardından işçilerin yaşam standartlarını artırmak, çalışma koşullarını iyileştirmek için kabul edilen ilkeleri ifade etmektedir (Altan, 2007: 10). Sosyal politikalar başlangıçta işçiyi korumak üzere ortaya çıkmış olsa da, zamanla tek bir sınıfı esas almayı toplumun bütününe kapsayan politika süreci haline gelerek genişlemiştir (Bozkır, 2017: 3-5; Güven, 2016: 14-15; Talas, 1997: 53). Sosyal politika uygulamalarında amaç, bireylerin eşit haklara sahip olması ve devlet tarafından sunulan hizmetlerden eşit derecede yararlanılmasıdır (Seyyar, 2002: 544-546).

Sosyal yardım kavramı, sanayileşme döneminin ardından farklı isimlerle kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal yardım kavramının çıkış noktası komşular, akrabalar arasındaki yardımlaşma olarak görülmektedir. İlk dönemlerde Mısır, Yunan ve Roma gibi topluluklar tarafından sosyal yardım kavramının din unsuru olarak ortaya koyulduğu, İslam dininin ortaya çıktığı dönemlerde de bir tür ibadet olarak yerine getirildiği bilinmektedir (Taşçı, 2010: 37 -65). Her ne kadar toplumdaki bireyler kültürel ya da dini inançları gereği birbirlerine yardım ederek, yoksunluk durumunu azaltmaya çalışmışlarsa da, bu durum zamanla yetersiz kalmaya başlamıştır. Dolayısıyla, yardımlar düzenli ve profesyonel bir şekilde yürütülerek devlet tarafından sunulan zorunlu bir kamu hizmetine dönüşmüştür (DDK, 2009: 1-2).

Yoksulluğun azaltılmasında sosyal yardım ve sosyal hizmet şeklinde farklı uygulamalar bulunmaktadır (Yaşar ve Açıkgöz, 2011: 413). İhtiyaç sahibinin ihtiyacı hizmet olarak gideriliyorsa "sosyal hizmet"ten söz edilirken, bunun dışındaki yardımlar "sosyal yardım" olarak nitelendirilmektedir. Devletin gerekliliklerinden biri olan ve sosyal hizmetlerin bir alanı olarak nitelendirilen sosyal yardımlar, temel anlamda ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan bireylerin muhtaçlık durumlarına istinaden devlet tarafından karşılık

beklenmeden verilen aynı veya nakdi yardımların tümü olarak değerlendirilmektedir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü-ASAGM, 2010: 28).

2. Küreselleşmenin Yoksulluk Boyutu ve Sosyal Yardımlar Arasındaki İlişki

Yoksullukla mücadelede ilk akla gelen müdahale şekli sosyal yardımlardır (Önen, 2010: 64). Yoksullukla mücadele alanında yapılan sosyal yardımlar, kamu kaynaklarının kullanılmasıyla gerçekleştirilirken, gönüllülük esaslı ile yapılan sosyal yardımlar da söz konusu olmaktadır (Metin, 2011: 184). Sosyal yardım ile kişinin yoksulluk durumunun ortadan kaldırılması amaçlanırken, bu amaca ulaşamadığı durumda en azından yoksulluk durumunun azaltılması amaçlanmaktadır. Devlet tarafından sunulan sosyal yardımlar ile sadece kişilerin değil bütün olarak toplumun fayda sağladığı varsayılmaktadır (ASAGM, 2010: 29).

Sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine sunulması sırasında, kişilerin muhtaçlık durumlarının kabul görmesi ilk kuraldır. Muhtaç olarak kabul edilen kişilerin kendilerine sunulan sosyal yardımlarla, zamanla kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma gelmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Bunu sağlayabilmek için ekonomik yardımlara ilaveten rehabilitasyon, bakım ya da tedavi edici hizmetler de söz konusu olabilmektedir (Çengelci, 1993: 9). Sosyal yardımların ihtiyaçlara zamanında cevap verebilmesi için sistematik bir mekanizmaya sahip olması gerekmektedir. Birbirinden farklı alanlarda sunulan sosyal yardımlar bulunmaktadır. Buna göre, eğitim ve sağlık alanında gerçekleştirilen yardımlar, barınma ihtiyacına yönelik konut yardımları, engelli ve yaşlı bireylere sunulan yardımlar, dul veya yetimlere yönelik yardımlar, aile yardımları ve özel amaç barındıran yardımlar örnek gösterilebilir (Karagöl ve İpek, 2019: 98-100).

2008'de ABD'de başlayan ve dünyaya yayılan ekonomik kriz, dünya ekonomisini çok büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Krize bağlı olarak üretimde azalmalar, istihdamda daralma ve işsizlik oranlarında artışlar görülmüştür. Sonuç olarak, işsizliğe bağlı olarak satın alma gücü azalan bireylerin çeşitli sosyal yardım alanlarında desteklenmesi zorunlu bir duruma dönüşmüştür. 2008 küresel krizi sonrasında artan yoksulluğu azaltmak amacıyla sosyal yardım kaynakları artırılmaya çalışılmıştır. Bu durum, sosyal yardımların önemini ve gerekliliğini gündeme getirmiştir (Kutlu ve Demirci, 2011; Uluslararası Çalışma Örgütü, 2012).

2008 küresel krizinin ardından uluslararası ticaret açısından ticaret savaşları ve kur savaşlarının yaşanmaya başlaması, bunun üzerine Covid-19 pandemisinin eklenmesiyle, korumacı politikalara eğilim ve sosyal koruma harcamalarında artışlar görülmüştür. Pandemi döneminde özellikle alt gelir grubundaki yoksul grubun desteklenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yüksek gelir grubuna dahil olmayan işgücünün uzaktan çalışma olanağının bulunmaması, işlerini kaybetmelerine neden olabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde düşük ücretlerle çalışan insanların işsiz kalması ile sosyal koruma politikalarının yetersizliği daha belirgin hale gelmiş ve bu nedenle sosyal koruma harcamalarının GSYİH içindeki payının arttırılması büyük önem taşımaya başlamıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde pandemi nedeniyle artan yoksulluk karşısında alınan önlemler arasında hasta çalışanlar ve aileleri için ve işini kaybedenler için gelir desteği, işten çıkarmayla ilgili düzenlemeler, çalışma sürelerine ilişkin düzenlemeler sağlık sisteminin finansmanı için ek kaynak gibi sosyal koruma harcamaları bulunmaktadır. Farklı refah seviyelerine sahip ülkelerin pandemi sürecinde uyguladıkları sosyal koruma politikaları incelendiğinde, ABD'nin daha çok ekonomik sistemin devamlılığına yönelik politikaları benimsediği görülmektedir. Fransa, Güney Avrupa ve Türkiye ise piyasaya yönelik desteklere ilaveten yaşlılar ve sağlık sisteminin finansmanını içeren sosyal koruma politikalarına başvurmuşlardır (Alsancak ve Balcı, 2021: 116 -117).

3. Sosyal Yardımlar ve Ekonomik Büyüme Konusunda Literatür

Sosyal yardımlar ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen birçok akademik çalışma bulunmaktadır. Çalışkan ve Eğmir (2020), 2009-2018 yıllarını kapsayacak şekilde 29 ülke için yaptıkları çalışmanın sonucunda sosyal harcamalar ve insani gelişme değişkenleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki bulmuşlardır. Seçkiner Bingöl (2021) ve Polat (2020), Türkiye ekonomisi üzerine yaptıkları çalışmalarda, 1980-2016 yılları arasındaki dönemi incelemiş ve sosyal harcamalarla kişi başına düşen gelir arasında tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna varmışlardır.

İlgün (2016) tarafından 17 farklı ülke için panel veri analizi yöntemi ile 1995-2012 yılları arasındaki sosyal harcamalar ve gelir dağılımındaki adaletsizlik arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre, sosyal harcamaların GSYİH içerisindeki payının artması, gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltmaktadır. Aynı şekilde, Arısoy, Ünlükaplan ve Ergen (2010) tarafından yapılan çalışmada da sosyal harcamaların iktisadi büyümeyi olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Polat (2020), 1986-2016 dönemi için Türkiye üzerine yaptığı

çalışmada sosyal harcamalar ve kişi başına düşen gelir değişkeni arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Türkiye üzerine yapılan farklı bir çalışmada, 1980-2016 yılları arasındaki veriler kullanılmış ve sosyal harcamalarla ekonomik büyüme ilişkisinin pozitif yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Öztürk, 2020).

Kalkavan ve Ersin (2020), 1980-2015 dönemi için OECD ülkeleri üzerine yaptığı araştırmasında, sosyal harcamaların ekonomik büyümeye pozitif katkı sağladığını ortaya koymuştur. 2006-2016 yılları için 21 düşük gelirli ülkede sosyal korumaya ilişkin politikaların incelendiği çalışmada ise, sosyal koruma harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Kum ve Öktem, 2018). Panel veri analiz yöntemi kullanılarak, 2005-2017 dönemini kapsayacak şekilde 38 ülke için yapılan araştırma, sosyal koruma harcamaları ve ülkelerin gelişmişlik düzeyi arasında olumlu bir ilişki olduğu bulgusunu elde etmiştir (Osabohien vd., 2020).

Athanasenas, Chapsa ve Michailidis (2015), 1990-2009 dönemi için AB üyesi 15 ülke üzerinden yürüttükleri çalışmada, panel veri analizi yöntemini kullanmış ve GSYİH değerindeki artışın sosyal koruma harcamalarındaki artış üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Farklı bir çalışmada, 1990-2010 yılları için 24 gelişmekte olan ülkede sosyal koruma harcamaları ve ülkelerin gelişme düzeyleri arasındaki ilişki panel veri analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda sosyal koruma harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır (Murshed, Badiuzzaman ve Pulok, 2017).

Halaskova ve Bednar (2020), 2007-2015 yıllarını kapsayacak şekilde 27 AB üyesi ülke için panel veri analizi yöntemi ile sosyal koruma harcamalarının sosyo-ekonomik kalkınmaya etkilerini incelemiştir. Sonuç olarak, sosyal koruma harcamalarının AB ülkelerinin sosyo-ekonomik kalkınmasına olumlu yansıdığını tespit etmişlerdir. Başoğlu (2021), 2004-2018 dönemi için Türkiye üzerine yaptığı çalışmada, düzey I bölgelerini kullanarak, Panel ARDL testi ile sosyal harcamalar ve sosyal harcamaların bileşenlerinden eğitim ve sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Buna göre, sosyal koruma harcamalarının büyüme üzerinde negatif etkilerde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim ve sağlık harcamalarının ekonomik büyüme ile ilişkisini araştıran farklı bir çalışma, 1998 -2012 yıllarını kapsayacak şekilde 29 ülke için yapılmıştır. Araştırmada panel veri analiz yöntemi kullanılmış ve

eğitim ve sağlık harcamalarının büyümeyle olumlu etkilediği tespit edilmiştir (Kolçak ve Kalabak, 2017).

Ersin ve Baş (2019), Pedroni panel eşbütünleşme ve Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testlerini kullanarak, 1980-2016 yılları için 5 ülke üzerine yaptıkları çalışmada, sosyal harcamalar ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda, sosyal harcamaların ekonomik büyümeyle olumlu yönde etkilediğini bulmuşlardır. Yardımcıoğlu ve Yayla (2020), 2005-2017 dönemi için 7 ülke üzerinden yürüttükleri araştırmada panel veri analizi yöntemini kullanarak, sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımı üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını tespit etmişlerdir.

4. Veri Seti ve Yöntem

Sosyal yardımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada, söz konusu ilişki 45 ülke üzerinden araştırılmıştır. Araştırma, kişi başına düşen GSYİH ve sosyal koruma harcamaları değişkenlerinin kullanılmasıyla, 2008-2019 yılları arasındaki zaman dilimi için gerçekleştirilmiştir. İnceleme döneminin 2008 yılından itibaren başlıyor olması, 2008 küresel finans krizinden sonra yapısal kırılma yaşanması açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Tablo 1’de çalışmada kullanılan değişkenlere ait bilgiler özetlenmiştir. Analizlerde ülkelerin sosyal koruma harcamaları bağımlı değişken olarak kullanılmış ve sosyal koruma harcamalarına ait verilerin derlenmesinde Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) istatistiklerinden yararlanılmıştır.

Tablo 1: Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişken	Açıklama	Kaynak
Sosyal Koruma Harcamaları (Bağımlı Değişken)	Sosyal Koruma Harcamaları (% GDP)	OECD
Kişi Başına Düşen GSYİH (Bağımsız Değişken)	Sabit, 2015 ABD \$	WB

GSYİH değişkeni ülkelerin ekonomik büyümesini net olarak gözlemleyebilme imkanı verdiği için “sabit fiyatlarlakişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla”, analizlerde bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Bağımsız değişkenle ilgili verilerin derlenmesinde, World Bank (WB) istatistiklerinden faydalanılmıştır.

Sosyal yardımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesinde panel veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Analizler yapılırken öncelikle verilerine eksiksiz olarak ulaşılabilen 45 ülkenin tamamı alınmış ve sosyal koruma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Daha sonra ülkelerin sahip oldukları ekonomik büyüme seviyesinin sosyal koruma harcamaları üzerindeki etkisini daha net belirleyebilmek için ülkeler, Tablo 2’de görüldüğü gibi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler şeklinde sınıflandırılmıştır.

Tablo 2: Analizde Kullanılan Ülkeler

45 ÜLKE	GÜ (30 ÜLKE)	GOÜ (15 ÜLKE)
Avusturya	Slovenya	Arjantin
Kore C.	ABD	İtalya
Belçika	Estonya	Brezilya
Dominik C.	Avustralya	Lüksemburg
Danimarka	Kanada	Şili
Trinidad ve Tobago	Macaristan	Portekiz
Finlandiya	Litvanya	Kolombiya
Kosta Rika	Polonya	İspanya
Fransa	Slovakya	Peru
El Salvador	Slovenya	İsveç
Almanya	Kanada	Uruguay
Guatemala	Japonya	Birleşik Krl.
Yunanistan	Yeni Zeld.	İsrail
Meksika	ABD	Çek C.
İrlanda	Almanya	Birleşik Krl.
	Çek C.	Lüksemburg
	Danimarka	
	İsveç	
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
		İspanya
		Estonya
		Macaristan
		Letonya
		Litvanya
		Polonya
		Slovakya
		Slovenya
		Kanada
		Japonya
		Yeni Zeld.
		ABD
		Almanya
		Çek C.
		Danimarka
		İsveç
</		

arasından 30 ülke gelişmiş ülke grubunda yer alırken; geri kalan 15 ülke geliştirmekte olan ülkeler grubuna dahil olmuştur.

Çalışmada kullanılan panel veri analizi yöntemi; bireyler, ülkeler, firmalar ve hane halkları gibi birimlere ait yatay kesit gözlemlerin, belli bir dönemde bir araya getirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Baltağı, 2005: 1). Yatay kesit verilerinin ve zaman serisi verilerinin birleştirildiği panel veriler, N sayıda birim ve her bir birime karşılık gelen T sayıda gözlemden oluşmaktadır (Tatoğlu, 2013: 2-3). Panel veri analizi, zaman ve yatay kesit verilerini birleştirerek daha fazla veri ile çalışılmasına olanak vermektedir. Buna bağlı olarak, gözlem sayısının ve serbestlik derecesinin artması, ekonometrik tahminlerin etkinliğini ve güvenilirliğini de arttırmaktadır (Baltağı, 2005: 5-6). Panel veri analiz yönteminde değişkenlerin aldığı değerler, iki boyutlu olarak ele alındığı için, zaman serisi analizlerinde karşılaşılan “Çoklu Doğrusal Bağlantı” sorununa daha az neden olmaktadır (Baltağı, 2005: 5). Ayrıca, sadece yatay kesit veri ya da sadece zaman serisi verileri ile çözülemeyecek iktisadi sorunların analizine olanak sağlamasının yanı sıra zaman boyutuna da yer vermesi nedeniyle dinamik bir modelin kurulmasına imkân sağlamaktadır (Tatoğlu, 2013: 10).

Panel veri analizinin bazı dezavantajlarından da söz edilmektedir. Panel veri modelindeki hata terimi; zaman serisi modeline yönelik sapmayı, yataykesit veri modeline özgü sapmayı ve panel veri modeline özgü sapmayı taşıdığı için çoğu zaman sağgmalıdır. Ayrıca, panel verilerle çalışma yapılmasını sağlayacak verilerin bulunmasında zorluklar yaşılanmaktadır. Özellikle anket çalışmalarıında cevapsız bırakılan soruların olması nedeniyle verinin kısıtlanması da söz konusu olabilmektedir. Birim boyutunun fazla olmasına rağmen zaman boyutunun kısa olması durumunda, çözümleri zor ekonometrik problemler yaşılabilmektedir (Tatoğlu, 2013: 14).

4.1. Analiz ve Uygulama Sonuçları

4.1.1. Ekonomik Büyüme ve Sosyal Koruma Harcamaları Arasındaki İlişkinin Ölçülmesi

Ekonomik büyümenin sosyal koruma harcamaları üzerindeki etkisi incelenirken ilk olarak 45 ülkenin tamamını kapsayan bir model kurulmuştur. Panel veri analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada Stata 14 paket programından yararlanılmıştır. Analizde kullanılan ülkelerin tamamını içeren modele ait test sonuçları Tablo 3’te toplu halde gösterilmiştir.

Genel bir panel veri modeli şu şekildedir (Tatoğlu, 2013: 80):

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}x_{2it} + \dots + \beta_{kit}x_{kit} + u_{it} \quad i=1, \dots, N; t=1, \dots, T \quad (1)$$

		t- istatistiği	Olasılık
PESARAN CADF BİRİM	Kişi Başına Düşen GSYİH (0)	-1.444	0.955
	Kişi Başına Düşen GSYİH (1)	-4.344	0.000*
KOK TESTİ		t- istatistiği	Olasılık
	Sos.Kor. Harc. (0)	-1.603	0.765
	Sos. Kor. Harc. (1)	-1.560	0.059*
HAUSMAN TESTİ	Değişken	Kişi Başına Düşen GSYİH	
	Sabit Etkiler (b)	-.04734	
	Tesadüfi Etkiler (B)	-.0015126	
	Fark (b-B)	-.0458273	
	Standart Hata	.0053026	
	Test Sonucu	chi2(1)=(b-B)'[(V_b-V_B)^(-1)](b-B)= 74.69 Prob>chi2 = 0.0000	
LEVENE, BROWN VE FORSYTHET	Hipotez	H ₀ : Birimlerin varyansları eşittir.	
		W0 = 1.34114623	df(44, 494) Pr > F = 0.07575882
		W50 = 0.62962816	df(44, 494) Pr > F =
ESTLERİ	Test Sonucu	0.9703195	
		W10 = 0.65812360	df(44, 494) Pr > F = 0.95634261
FRIEDMAN TESTİ	Hipotez	H ₀ = Birimler arası korelasyon yoktur.	
	Friedman R İst.	77.482	
	Test Sonucu	Pr = 0.0014*	
BALTAGİ- WU TESTİ	Hipotez	H ₀ : ρ=0	
	Test Sonucu	Durbin-Watson = 1.4103158 Baltagi-Wu LBI = 2.150088	

Burada, Y: bağımlı değişken, X: bağımsız değişkenler, β_0 sabit parametre, β eğim parametreleri ve u hata terimidir. i alt indisi birimleri, t alt indisi ise zamanı ifade etmektedir. Değişkenlerin, parametrelerin ve hata teriminin i ve t alt indisini taşıması, panel veri setine sahip olduklarını göstermektedir.

Tablo 3: Ekonomik Büyümenin Sosyal Koruma Harcamalarına Etkisini İnceleyen Model Testleri ve Sonuçları

* %5 anlamlılık düzeyinde durağandır.

Birey etkilerini görebilmek amacıyla sabit etki ve rassal etki modellerinden hangisinin seçileceği Hausman testi yardımıyla belirlenmektedir (Tatoğlu, 2013: 179). Tablo 3'ten de görüldüğü üzere, Hausman testi sonucunda ($0.0000 < 0.05$) sabit etkiler tahmincisinin geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Bu kapsamda kişi başına düşen gelir ve sosyal koruma harcamaları arasındaki ilişkiyi inceleyen Sabit Etkiler Tahmin Yönteminin geçerli olduğu model şu şekilde kurulmuştur:

$$SOSYALKORUMAHARCAMALARI_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it} KİŞİBAŞINADÜŞENGSYİH_{1it} + u_{it} \quad (2)$$

Panel veri modellerinin genel varsayımları arasında hata terimlerinin birimlere göre bağımsız olması yer almaktadır. Ancak, yatay kesit birimler boyunca hataların eşzamanlı korelasyona sahip olması ile sıklıkla karşılaşabilmektedir. Bu durum korelasyon matrisinin birim matris olmasını engellemektedir. Bu nedenle birimler arasında korelasyonun olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir (Tatoğlu, 2013: 214-219). Bu amaçla Friedman testi kullanılmıştır. Friedman testinin sonucunda H_0 hipotezi reddedilmiş ve birimler arasında korelasyon olduğu sonucuna varılmıştır.

Birimler arası korelasyonun tespit edilmesi nedeniyle ikinci kuşak birim kök testlerinden Pesaran Panel Birim Kök Testine başvurulmuştur. Tablo 3' ten de gözlemlenebileceği üzere, Pesaran Panel Birim Kök Testinin sonucu, tüm ülkeleri kapsayan modelde bağımlı değişken olan sosyal koruma harcamaları ile kişi başına düşen GSYİH değişkenlerinin birinci farklardan durağan olduğunu göstermektedir. Durağan verilerle model yeniden kurulmuş ve analiz tekrar yapılmıştır. Hausman testinin sonucu, tüm ülkeleri kapsayan modelde ($0.6555 > 0.05$) tesadüfi etkiler tahmincisinin tutarlı olduğunu göstermiştir.

Çoklu regresyon analizinde hata teriminin birbirini izleyen değerleri arasındaki ilişki, otokorelasyon olarak ifade edilmektedir. Otokorelasyonun varlığı, genel doğrusal regresyon modelinin varsayımlarında sapma olduğu anlamına gelmektedir. Modelde otokorelasyonun varlığını sınamak amacıyla Bhargava Franzini ve Narendranathan'ın Durbin-Watson testi kullanılmıştır. Test sonucunda elde edilen değerlerin 2' den uzak değerler olması, otokorelasyon olduğu anlamındadır (Tatoğlu, 2013: 214). Çalışmada incelenen tüm ülkeleri kapsayan model için yapılan test sonuçları (Durbin-Watson= 1.4103158, Baltagi-Wu LBI= 2.150088) şeklindedir. Bu sonuçlar otokorelasyon probleminin olduğu anlamına gelmektedir.

Yatay kesit verilerinin kullanılmasıyla yapılan analizlerde değişen varyans sorunu karşılaşılan bir durumdur (Tatoğlu, 2013: 208 -210). Değişen varyansın varlığı Levene, Brown ve Forsythe'nin testleri kullanılarak sınanmıştır. Levene, Brown ve Forsythe'nin test istatistikleri, (W0, W50, W10) (44, 494) serbestlik dereceli Snedecor F tablosu ile karşılaştırıldığında, "birimlerin varyansları eşittir" şeklinde kurulan H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Dolayısıyla, modelde değişen varyans olmadığı anlaşılmaktadır.

Çalışmada incelenen tüm ülkeleri kapsayan ilkm model için yapılan testlerin sonucuna göre, otokorelasyon ve birimler arasında korelasyon bulunmaktadır. Bu nedenle bu sorunlara karşı dirençli Driscoll-Kraay standart hatalarla havuzlanmış en küçük kareler regresyonu⁵ kullanılmıştır (Tatoğlu, 2013: 267). Ulaşılan tahmin sonuçlarına Tablo 6'da yer verilmiştir. Çalışmada kullanılan 45 ülke için yapılan analiz sonuçları, bu ülkelerde kişi başına düşen GSYİH %1 arttığında, sosyal koruma harcamalarının %0.3489 arttığını ortaya koymuştur (Bkz. Tablo 3.6). Ayrıca, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için elde edilen tahmin sonuçları da Tablo 6'da gösterilerek, her üç modele ait tahmin sonuçları toplu olarak ilerleyen kısımda yorumlanmıştır.

4.1.2. Gelişmiş Ülkelerde Ekonomik Büyüme ve Sosyal Koruma Harcamaları Arasındaki İlişkinin Ölçülmesi

Ekonomik büyüme ve sosyal koruma harcamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla kurulan ikinci model, 30 adet gelişmiş ülkeyi kapsamaktadır (Bkz. Tablo. 2). Gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümenin sosyal koruma harcamalarına etkisini ölçmek için kurulan model için yapılan test sonuçları toplu halde Tablo 4'te gösterilmiştir.

Hausman testinin sonucu, gelişmiş ülkeler ($0.0209 < 0.05$) için kurulan modelde sabit etkiler tahmincisinin tutarlı olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda kişi başına düşen gelir ve sosyal koruma harcamaları arasındaki ilişkiyi inceleyen Sabit Etkiler Tahmin Yönteminin geçerli olduğu model şu şekilde kurulmuştur:

---

⁵ Bu tahminci, büyük T ve N durumunda bile değişen varyansın varlığında tutarlı, uzamsal ve dönemsel korelasyonun genel formlarında dirençli standart hatalar üretmektedir. Değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyonun varlığında parametreler havuzlanmış en küçük kareler yöntemi ile tutarlı tahmin edilebilir. Driscoll ve Kray, N sonsuza gittiği durumda bile tutarlılığın sağlandığını göstermiştir.

$$SOSYALKORUMAHARCAMALARI_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it} KİŞİBAŞINADÜŞENGSYİH_{1it} + u_{it} \quad (3)$$

Birimler arası korelasyonun olup olmadığını tespit etmek için Friedman testinden yararlanılmıştır. Friedman testinin sonuçları birimler arasında korelasyon olduğunu ortaya koymuştur. Buna bağlı olarak, ikinci kuşak birim kök testlerinden Pesaran Panel Birim Kök Testi kullanılmıştır. Yapılan testin sonucuna göre, sosyal koruma harcamaları değişkeni ikinci farklardan durağan iken kişi başına düşen GSYİH değişkeni birinci farklardan durağan çıkmıştır.

Tablo 4: Gelişmiş Ülkelerde Ekonomik Büyümenin Sosyal Koruma Harcamalarına Etkisini İnceleyen Model Testleri ve Sonuçları

		t- istatistiği	Olasılık
PESARAN CADF BİRİM KÖK TESTİ	Kişi Başına Düşen GSYİH (0)	-0.773	1.000
	Kişi Başına Düşen GSYİH (1)	-3.640	0.000*
		t- istatistiği	Olasılık
Sos. Kor. Harc. (0)		-1.913	0.169
Sos. Kor. Harc. (1)		-1.395	0.082
Sos. Kor. Harc. (2)		-5.911	0.000*
HAUSMAN TESTİ	Değişken	Kişi Başına Düşen GSYİH	
	Sabit Etkiler (b)	-.0798923	
	Tesadüfi Etkiler (B)	-.0652265	
	Fark (b-B)	-.0146659	
	Standart Hata	.0063483	
	Test Sonucu	chi2(1) = (b-B)[(V_b-V_B)^(-1)](b-B) = 5.34 Prob>chi2 = 0.0209	
LEVENE, BROWN VE	Hipotez	H ₀ : Birimlerin varyansları eşittir.	
	Test Sonucu	W0 = 0.87549588 df(29, 329) Pr > F = 0.65485176	
FORSYTHE TESTLERİ	Test Sonucu	W50 = 0.52121315 df(29, 329) Pr > F = 0.98184188 W10 = 0.52950938 df(29, 329) Pr > F = 0.97958356	
	Hipotez	H ₀ = Birimler arası korelasyon yoktur.	
FRIEDMAN TESTİ	Friedman R	53.826	
Test Sonucu		Pr = 0.0034*	
Hipotez		H ₀ : ρ=0	

BALTAGİ-WU TESTİ	Test Sonucu	Durbin-Watson = 2.7268014 Baltagi-Wu LBI = 3.073411
-----------------------------	--------------------	--

---

* %5 anlamlılık düzeyinde durağandır.

Durağan verilerin kullanılmasıyla model yeniden kurulmuş ve analiz tekrar yapılmıştır. Buna göre, Hausman testi tekrarlanmış ($0.8855 > 0.05$) ve tesadüfi etkiler tahmincisinin geçerli olduğuna karar verilmiştir. Otokorelasyonun varlığı Bhargava Franzini ve Narendranathan'ın Durbin-Watson testi kullanılarak sınanmıştır. Gelişmiş ülkeleri kapsayan model için yapılan test sonuçları (Durbin-Watson=2.7268014, Baltagi-Wu LBI = 3.073411) şeklindedir. Elde edilen değerler 2'den uzak değerler olduğu için otokorelasyon probleminin varlığından söz edilebilmektedir (Tatoğlu, 2013: 214).

Birimlere göre değişen varyansı sınamak için Levene, Brown ve Forsythe'nin testleri kullanılmıştır. Gelişmiş ülkeler için kurulan model (W_0, W_{50}, W_{10}) (29,329) serbestlikdereceli Snedecor F tablosu ile karşılaştırıldığında, "birimlerin varyansları eşittir" şeklinde kurulan H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Bu durumda kurulan modelde değişen varyans olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Gelişmiş ülkelerdeki ekonomik büyümenin sosyal koruma harcamalarına etkisini ölçmek amacıyla kurulan model için yapılan testlerin sonucu, otokorelasyon ve birimler arasında korelasyonun varlığını ortaya koymuştur. Bu gerekçe ile söz konusu sorunlara karşı dirençli Driscoll-Kraay standart hatalarla havuzlanmış en küçük kareler regresyonu kullanılmıştır (Tatoğlu, 2013: 267). Gelişmiş ülkeleri kapsayan analiz sonuçları, kişi başına düşen GSYİH düzeyi %1 arttığında gelişmiş ülkelerde sosyal koruma harcamalarının %0.0542 oranında arttığını ortaya koymuştur (Bkz. Tablo 6).

4.13. Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Büyüme ve Sosyal Koruma Harcamaları Arasındaki İlişkinin Ölçülmesi

Ekonomik büyüme ve sosyal koruma harcamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla kurulan son model, 15 adet gelişmekte olan ülkeyi kapsamaktadır (Bkz. Tablo 23). Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin sosyal koruma harcamalarına etkisini ölçmek için kurulan model için yapılan test sonuçlarına Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5'e göre, Hausman testi sonucuna göre, gelişmekte olan ülkeler ($0.5160 > 0.05$) için kurulan modelde rassal etkiler tahmincisinin tutarlı olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda kişi başına düşen gelir ve sosyal koruma harcamaları arasındaki ilişkiyi inceleyen rassal etkiler tahmin yönteminin geçerli olduğu model şu şekilde kurulmuştur:

$$SOSYALKORUMAHARCAMALARI_{it} = \beta_0 + \beta_1 KİŞİBAŞINADÜŞENGSYİH_{1it} + v_{it} \quad (4)$$

Birimler arası korelasyonun varlığını sınamak amacıyla yapılan Friedman testinin sonuçları, birimler arasında korelasyonun varlığını göstermektedir. Bu nedenle ikinci kuşak birim kök testlerinden Pesaran Panel Birim Kök Testine geçilmiştir. Pesaran Panel Birim Kök Testi sonucuna göre, gelişmekte olan ülkeler için kurulan modelde sosyal koruma harcamaları düzeyden durağan iken kişi başına düşen GSYİH değişkeni birinci farklardan durağandır.

Tablo 5: Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Büyümenin Sosyal Koruma Harcamalarına Etkisini İnceleyen Model Testleri ve Sonuçları

	Kişi Başına Düşen GSYİH (0)	t- istatistiği	Olasılık
PESARAN CADF BİRİM KÖK TESTİ	Kişi Başına Düşen GSYİH (1)	-0.934	0.998
		-2.200	0.014*
		t- istatistiği	Olasılık
	Sos. Kor. Harc. (0)	-2.390	0.010*
	Değişken	Kişi Başına Düşen GSYİH	
	Sabit Etkiler (b)	.2015995	
	Tesadüfi Etkiler (B)	.2230665	
HAUSMAN	Fark (b-B)	-.021467	
TESTİ	Standart Hata	.0330485	
	Test Sonucu	chi2(1) = (b-B)'[(V_b-V_B)^(-1)](b-B) = 0.42 Prob>chi2 = 0.5160	
LEVENE, BROWN VE FORSYTHETE STLERİ	Hipotez	H ₀ : Birimlerin varyansları eşittir.	
	Test Sonucu	W0 = 11.0777023 df(14, 164) Pr > F = 0.00000000 W50 = 7.7718948 df(14, 164) Pr > F = 0.00000000 W10 = 11.6676491 df(14, 164) Pr > F = 0.00000000	
	Hipotez	H ₀ = Birimler arası korelasyon yoktur.	

FRIEDMAN TESTİ	Friedman İstatistiği	R 23.513
	Test Sonucu	Pr = 0.0524*
BALTAGİ- WU TESTİ	Hipotez	$H_0 : \rho=0$
	Test Sonucu	Durbin-Watson = .44480516 Baltagi-Wu LBI = .89137582

* %5 anlamlılık düzeyinde durağandır.

Durağan verilerin kullanılmasıyla model yeniden kurulmuş ve analiz tekrar edilmiştir. Hausman testinin sonucu, gelişmekte olan ülkeleri kapsayan modelde ($0.9152 > 0.05$) tesadüfi etkiler tahmincisinin geçerli olduğunu göstermiştir. Otokorelasyonun varlığını sınamak için Bhargava Franzini ve Narendranathan'ın Durbin-Watson testi kullanılmıştır. Test sonuçlarının 2'den uzak değerler (Durbin-Watson = .44480516, Baltagi-Wu LBI = .89137582) olması nedeniyle otokorelasyon probleminin varlığından söz edilebilmektedir (Tatoğlu, 2013: 214).

Birimlere göre değişen varyansın varlığını sınamak için Levene, Brown ve Forsythe'nin testlerinden yararlanılmıştır. Tablo 5'e göre, gelişmekte olan ülkeler için ise (W_0, W_{50}, W_{10}) (14,164) serbestlik dereceli Snedecor F tablosu ile karşılaştırıldığında, "birimlerin varyansları eşittir" şeklinde kurulan H_0 hipotezi reddedilmekte ve değişen varyans olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyümenin sosyal koruma harcamalarına etkisini ölçmek amacıyla kurulan model için yapılan testlerin sonucu, değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arasında korelasyon sorunlarının bulunduğunu göstermiştir. Bu sorunlara karşı dirençli Driscoll-Kraay standart hatalarla havuzlanmış en küçük kareler regresyonu (Tatoğlu, 2013: 267) kullanılarak tahmin sonuçları alınmıştır. Gelişmekte olan ülkeler için yapılan analiz sonuçları, kişi başına düşen GSYİH düzeyi %1 arttığında, gelişmekte olan ülkelerde sosyal koruma harcamalarının %0.3260 oranında arttığını göstermiştir (Bkz. Tablo 6).

4.1.4. Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmanın ampirikanaliz kısmında ekonomik büyümenin sosyal koruma harcamaları üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla, kişi başına düşen GSYİH ve sosyal koruma harcamaları değişkenleri kullanılmıştır. Bu değişkenlerin

yardımıyla, çalışmanın inceleme alanına giren tüm ülkeler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için üç farklı model kullanılmıştır. Her üç modele ait tahmin sonuçları Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6’ya göre, her üç model sonucunda da kişi başına düşen GSYİH düzeyi ile sosyal koruma harcamaları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkiye ulaşılmıştır. Buna göre, ülkelerin kişi başına düşen GSYİH düzeyi arttıkça sosyal koruma harcamaları da artmaktadır. Çalışmada yer alan 45 ülke için yapılan analiz sonuçları, bu ülkelerde kişi başına düşen GSYİH düzeyinin %1 artması durumunda, sosyal koruma harcamalarının %0.3489 arttığını ortaya koymaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan analiz sonuçlarına göre de, bu ülkelerde kişi başına düşen GSYİH düzeyi %1 arttığında, sosyal koruma harcamaları gelişmiş ülkelerde %0.0542 oranında, gelişmekte olan ülkelerde ise % 0.3260 oranında artmaktadır.

Tablo 6: Ekonomik Büyümenin Sosyal Koruma Harcamaları Üzerindeki Etkisi

Bağımlı Değişken: Sosyal Koruma Harcamaları				
Bağımsız Değişken (Kişi Başına Düşen GSYİH)	Model 1 (45 Ülke) Tüm Ülkeler	Model 2 (30 Ülke) Gelişmiş Ülkeler	Model 3 (15 Ülke) Gelişmekte Olan Ülkeler	Olan
Standart Hata	.0043527	.0078593	.0190333	
T	80.15	6.89	17.13	
Katsayı (P> t)	0.3489 (0.000) *	0.0542 (0.000)*	0.3260 (0.000) *	
Gözlem Sayısı	540	360	180	
Grup Sayısı	45	30	15	
F[prob]	F[prob]= 6424.07 [0.0000]	F[prob]= 47.51 [0.0000]	F[prob]= 293.42 [0.0000]	
R-squared	R-squared= 0.3987	R-squared= 0.0254	R-squared= 0.2035	

*0,05 anlamlılık düzeyinde katsayı anlamlıdır.

Her üç model sonucuna göre, ülkelerin kişi başına düşen GSYİH düzeyi arttıkça sosyal koruma harcamaları artmakla birlikte, gelir düzeyi yükseldikçe gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere nispeten daha fazla sosyal yardım

harcaması yapmak durumunda kaldıkları görülmektedir. Ekonomide yaratılan gelirden tüm toplumun yararlanabilmesi, toplumsal barışa ve sosyal adaletin sağlanmasına hizmet edecektir. Nüfusun önemli bir kısmının gelir dağılımından nispeten daha düşük pay alması, eğitim, sağlık ve beslenme gibi olanaklara erişimi zorlaştırmaktadır. İşgücünün niteliğinin artırılmasını olumsuz etkileyen bu sorun, ekonominin gelişmesi önünde de bir engel yaratmaktadır. Bu nedenle, özellikle gelir dağılımındaki adaletsizliğin yüksek oranda olduğu gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltmak amacıyla, yaratılan gelirin giderek daha fazla kısmının sosyal yardım harcamaları için kullanıldığı düşünülebilir. Kamu harcamalarında büyük öneme sahip olan sosyal koruma harcamaları ile hükümetler yoksulluğun önüne geçmeye çalışmakta ve gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermek amacıyla özellikle gelir desteği, vergi muafiyetleri veya indirimleri ve tarımsal ürün ihracatına verilen sübvansiyonlar gibi politikalara başvurmaktadırlar (Santos vd., 2009: 601). Gelişmekte olan ülkelerde büyümenin kaynağı olarak, yoksul halktan yana olan ekonomik büyüme stratejilerinin benimsenmesi söz konusu olmaktadır (Barrientos ve Hulme, 2008).

SONUÇ

Bretton Woods anlaşması ile uygulama alanı bulan, iktisat teorisinin “uluslararası ticaret dünya refahının artmasını sağlar” görüşüne dayalı olarak uluslararası ticaretin serbestleştirilmesini sağlamak amacıyla çeşitli kuruluşlar ve anlaşmalar hayata geçirilmiştir. Küreselleşme sürecinin dünya refahını arttırdığını savunanlar olsa da, küreselleşmenin olumsuz etkilerinin yansıdığı ülkelerde yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Sosyal yardımlar yoksullukla mücadelede ilk akla gelen müdahale şeklidir (Önen, 2010: 64). Bu gerekçeye dayanarak, küreselleşme, serbest ticaret ve yoksulluğun incelendiği bu çalışmada, yoksullukla mücadelede ülkelerin uyguladığı sosyal koruma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Ekonomik büyümenin sosyal koruma harcamaları üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla, kişi başına düşen GSYİH ve sosyal koruma harcamaları değişkenlerinin yardımıyla üç farklı model kullanılmıştır. Sosyal koruma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla yapılan gerek ülkelerin tamamını içeren genel analiz gerekse gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan analizler, ekonomik büyümenin sosyal koruma harcamaları için daha fazla pay ayrılmasında rol oynadığını ortaya koymuştur.

Analiz sonuçları, ülkelerin kişi başına düşen GSYİH düzeyi arttıkça sosyal koruma harcamalarının da arttığını ortaya koymuştur. Ancak, ülkelerin kişi başına düşen GSYİH düzeyi arttıkça sosyal koruma harcamaları artmakla birlikte, gelir düzeyi yükseldikçe gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere nispeten daha fazla sosyal yardım harcaması yapmak durumunda kaldıkları görülmektedir. Çalışmada kullanılan 45 ülkeyi kapsayan analiz sonuçları, bu ülkelerde kişi başına düşen GSYİH % 1 arttığında, sosyal koruma harcamalarının % 0.3489 arttığını göstermektedir. Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan analiz sonuçları da, bu ülkelerde kişi başına düşen GSYİH düzeyinin %1 artması durumunda, sosyal koruma harcamalarının gelişmiş ülkelerde %0.0542 oranında, gelişmekte olan ülkelerde ise %0.3260 oranında arttığını ortaya koymuştur.

Murshed, Badiuzzaman ve Pulok (2017) tarafından 1990-2010 yılları arası dönem için 24 ülkenin incelendiği çalışmanın, gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal koruma harcamalarının ülkelerin gelişmeleri oranında arttığı yönündeki bulgusu, bu çalışmanın bulguları ile uyushmaktadır. Aynı şekilde, Athanasenas, Chapsa ve Michailidis (2015) tarafından, 15 ülke için 1990-2009 dönemi için gerçekleştirilen araştırmada da, bu çalışmayla uyumlu olarak, GSYİH değeri arttıkça sosyal koruma harcamalarının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, literatürde yer alan Gül ve Yavuz (2011), İlgün (2016), Ersin ve Baş (2019), Öztürk (2020), Kalkavan ve Ersin (2020) gibi farklı çalışmalara ait bulgular da, sosyal koruma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşarak, çalışmamızın bulgularını desteklemiştir.

Sosyal koruma harcamalarının GSYİH içindeki payının artırılması, gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltılması açısından önemlidir. Bunun için, sosyal korumanın kapsamının genişletilmesi ve sosyal refah devleti anlayışının güçlenmesi önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼, (2010). Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk K¼lt¼r¼: T¼rkiye’de Kamusal Sosyal Yardım Alanların Yardım Algısı ve Yoksulluk K¼lt¼r¼ Araştırması, Ankara: ASAGM.
- Alsancak F. ve Balcı E. (2021). Pandemi S¼recinde Refah Rejimlerine Sosyal Koruma Politikaları Açıısından Bir Bakış. *Ulusl. Pol. Araş.Der.*,7(2),111-112
- Altan, Ö. Z. (2007). *Sosyal Politika*. Eskişehir: Anadolu Ünv., Yayın No:1744.
- Altınay, A. ve Akıncı, Ö. S. (2019). K¼resel Ekonominin Yeni Ağırılık Merkezleri ve G¼c¼n Ötekilere Geçişi. *Uluslararası İşletme ve Eko.Çalış. Der.*,1(1),12-24.
- Arısoy, İ., Ünl¼kaplan İ. ve Ergen Z. (2010). Sosyal Harcamalar ve İktisadi B¼y¼me İlişkisi: T¼rkiye Ekonomisinde 1960-2005 D¼nemine Y¼nelik Bir Dinamik Analiz. *Maliye Dergisi*. Sayı:158
- Athanasenas, A., Chapsa, X. ve Michailidis, A. (2015). Investigating Social Protection Convergence in the EU-15: A Panel Data Analysis. *European Research Studies*. 18(2), 19-96.
- Baltagi, H. B. (2005). *Econometric Analysis Of Panel Data*. John Wiley & Sons Ltd.
- Barrientos, ve Hulme, (2008). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksullar ve En Yoksullar İçin Sosyal Koruma: Sessiz Bir Devrim Üzerine D¼ř¼nceler. Oxford Geliştirme Çalışmaları. 37(4)
- Başoğlu, A. (2021). Sosyal Harcamaların Ekonomik B¼y¼me Üzerine Etkileri: T¼rkiye D¼zey 1 B¼lgeleri için Panel Veri Analizi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*. 7(1), 21-35.
- Bozkır, S. A. (2017). Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve T¼rkiye’de Sosyal Politika. (Ed. Alper, Y. ve Tokol, A.) içinde *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Basım.
- Bozkurt, V. (2000). *K¼reselleřme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar*. K¼reselleřmenin İnsan¼ Y¼z¼. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

- Çalışkan, A. ve Eğmir, R. T. (2020). Kamu Harcama Türleri ile İnsani Gelişme Arasındaki İlişki: Avrupa Ülkeleri Örneği (2009 -2018). *Sosyal Güvenlik Dergisi*. 10(2), 217-226.
- Çengelci, E. (1993). Sosyal Refahın Gerçekleşmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Y.O. Dergisi*. (11), 1-2-3.
- Demiral, N., Evin, H. ve Demiral, B. (2007), Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk, IV. Uls. Sivil Top. Kong. 19-21/10/2007, Çanakkale.
- Devlet Denetleme Kurulu (DDK), (2009). Türkiye’de Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi.....Hakkında, <http://www.tccb.gov.tr/ddk/ddk29.pdf>, Erişim Tarihi: 10/04/2023
- Ersin, İ. ve Baş, H. (2019). Güney Avrupa Refah Ülkelerinde Sosyal Harcamalar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*. 9(1), 193-213.
- Giddens, A. (2002). *Sosyoloji*. (Çev. H. Özel ve C. Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gül, E. ve Yavuz, H. (2011). Türkiye’de Kamu Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi:1963-2008 Dönemi. *Maliye Dergisi*. Sayı:160.
- Güven, S. (2016). *Sosyal Politikanın Temelleri*. 6. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Halaskova, R. ve Bednar, P. (2020). Elationship of Social Protection Expenditures and Socio-economic Indicators: A Panel Data Analysis of the EU Countries. *Montenegrin Journal of Economics*. 16(2), 19-31.
- İlgün, M.F. (2016). Mali Sürdürülebilirlik: OECD Ülkelerine Yönelik Panel Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 30(1).
- Kalkavan, H. ve Ersin, İ. (2020). Sosyal Harcamalar ile Gelir Dağılımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: OECD Üzerine Bir Uygulama. *Sosyal Güvenlik Dergisi*. Sayı:18.

- Karagöl, E. T., ve İpek, E. (2019). Gelir Dağılımı ve Sosyal Yardımlar. (Ed. Karagöl, E.T. ve Develi, A.), içinde *Sosyal Politika: Teori, Politika ve Uygulamalar*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Kolçak, M. ve Kalabak, A.Y. (2017). Kısa Dönemde Sosyal Harcamalar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, 29/28 OECD Ülkesi için Panel Veri Analizi (1998-2012). *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. 1-19.
- Krugman, P. (2003). *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü*. 3. Baskı. Çev: Neşenur Domaniç, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Kum, H. ve Öktem, Ö. (2018). Düşük Gelirli Ülkelerde Sosyal Koruma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 3(3), 335-344.
- Kutlu, H. A. ve Demirci N. S. (2011). Küresel Finansal Krizi (2007) Ortaya Çıkaran Nedenler Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış ve Mevcut Durum. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 34-44.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akinhay ve D. Kömürcü) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Metin, O. (2011). Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. (1), 179-200.
- Murshed, M.S., Badiuzzman, M. ve Pulok, M.H. (2017). Fiscal Capacity and Social Protection Expenditure in Developing Nations. *United Nations University World Institute for Development Economics Research*. WP No. 2017/60.
- Osabohien, R., Onanuga, O.T., Aderounmu, B., Matthew, O.A. ve Osabuohien, E. (2020). Social Protection and Employment in Africa's Agricultural Sector. *Verslas: Teorija ir Praktika/Business: Theory and Practice* 21(2), 494-502.
- Önen, S. M. (2010). Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelesi: Malatya Belediyesi Örneği. *Sayıştay Dergisi*. (79), 63-95.
- Öztürk, M. (2020). Türkiye'de Sosyal Harcamalar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. Sayı:47.

- Polat, E. (2020). Sosyal Harcamalar Ekonomik Büyüme Etkiliyor mu? Türkiye Örneği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*. 55(1), 268-281.
- Rodriguez, F. ve D. Rodrik (2000). Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to The Cross-National Evidence. <https://www.nber.org/system/files/chapters/c11058/c11058.pdf>, Erişim Tarihi: 14.06.2023
- Santos, V. F., Vieira, W. C. ve Reis, B. S. (2009). Effects of Alternative Policies on Income Redistribution: Evidence from Brazil. *Development Policy Review*, 27 (5), 601-616.
- Seçkiner Bingöl, E. (2021). Covid-19 Pandemisinde Gelişmekte Olan Ülkelerin Sosyal Koruma Önlemleri Üzerine Bir Analiz. *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*. 39 (Covid 19 Özel Sayısı). 39-54.
- Seyyar, A. (2002). *Sosyal Siyaset Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Beta Yay.
- Srinivasan, T.N. (2000). Poverty and Undernutrition in South Asia. *Food Policy*, 25, 269-282.
- Şenses, F. (2004). Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?, 04/09, <https://erc.metu.edu.tr/en/system/files/menu/series04/0409.pdf>, Erişim Tarihi: 17.02.2023
- Talas, C. (1997). *Toplumsal Ekonomi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Taşçı, F. (2010). *Sosyal Politikalarda Can Simidi: Sosyal Yardım*. Ankara: Nobel Yayın
- Tatoğlu, F. (2013). *Panel Veri Ekonometrisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (2012). Küresel İstihdam Eğilimleri Raporu
- Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*. 4(2), 155-174.
- Yardımcıoğlu, F. ve Yayla, E. (2020). Sosyal Harcamaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri Örneği. *Gümrük Ticaret Dergisi*. 7(19), 34-48.

Yaşar, R. ve Açıkgöz, R. (2011). Yoksullukla Mücadelede Bütüncül Bir Politika: İnsani Gelişme ve Yardım Merkezi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(6), 405-429.

Yıldırım, A. (2020). Güç ve Refah İlişkisi: İktisadi Gelişme Uluslararası Güç (Ajanlarının Etkilerinden) Odaklarının Baskılarından Bağımsız Mı?. (Ed. Öztürk, Ş.) içinde *Ulusal ve Uluslararası Boyutta Ekonomik Kalkınma Sorunlarına Yönelik İncelemeler*. Ankara: İksad Yayınevi.

EYAD'a gönderilecek bilimsel çalışmalarla yazılar, daha önce başka yerlerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. EYAD'a gönderilen çalışmalara ilişkin yayın kararı, yazar ve hakemlerin kimliği karşılıklı olarak gizli tutulmaktadır.

Dergi Yazım Kuralları

- Sayfa düzeni, kağıt boyutu **genişlik 16,5 cm, yükseklik 24 cm** olacak şekilde düzenlenmelidir (Bu düzenleme için; Sayfa Düzeni – Kenar Boşlukları – Özel Kenar Boşlukları – Kağıt)
- Yazılar A4 boyutlu sayfaya yazılacak, metin içi sayfa kenar boşlukları: **Sol: 2 cm, Sağ: 2 cm, Üst: 2,5 cm, Alt: 2,5 cm** ve metnin tamamı başlıklar dahil **1 satır aralığı** olacaktır. Paragraflar arasında boşluk (enter) verilmeyecek, bunun yerine **hem önce hem sonra 6nk aralık** bırakılacaktır. Bu düzen, şekil, grafik, tablo ve benzeri için de geçerlidir.
- **Makale özeti 9 puntoda**, en fazla 250 kelime olacak şekilde yazılmalıdır.
- **Tüm başlıklar ve metin 10 puntoda** ve tek satır aralığında yazılacaktır.
- Yazı tipi olarak **Palatino Linotype** tercih edilmelidir ve tüm metin **iki yana yash** olarak yazılmalıdır. **Paragraf girintisi 1 cm** olarak ayarlanmalıdır.
- **Sayfa altında verilen dipnotlar ile tablo, grafik, şekil ve benzeri kaynaklar ise 9 punto** olacaktır.
- **Metin sayfa sınırı 25 sayfa** olarak belirlenmiştir. Sayfa numarası ilk sayfadan başlayarak verilecektir.
- **Kaynak gösterimi APA** yöntemi olarak belirlenmiştir.
- Yazıda yer alan konu başlıkları 1,2,3,... gibi rakamlarla, alt başlıklarda ise 1.1, 1.2, ... gibi ondalık system kullanılmalıdır. Tablo ve şekillerin hazırlanmasında derginin boyutları ve genel dizayn dikkate alınmalıdır. Şekillere ve tablolara başlık ve sıra numarası verilmeli ve sayfaya ortalanmalıdır. **Başlıklar tabloların ve grafiklerin üstünde şekillerin ise altında yer almalıdır.** Denklemlere sıra numarası

- verilmelidir. Sıra numarası parantez içinde ve sayfanın en sağında bulunmalıdır.
- **Özet, Abstract ve Giriş** bölümlerinin her biri yeni sayfalarda başlayacak şekilde hazırlanmalıdır.
- **Makalelerin jel kodları özet ve abstract bölümünün sonuna mutlaka yazılmalıdır.** Jel kodlarına internet üzerinden ulaşabilirsiniz.
- Yazarlar makalelerini iThenticate veya Turnitin gibi benzerlik programları ile analiz etmeli ve analiz raporunu sisteme yüklemelidir. İntihal oranının %20'nin altında olması beklenmektedir.
- **Giriş, sonuç ve kaynakça** başlıkları büyük harflerle sola dayalı biçimde yazılmalı, ve bu başlıklara numara verilmemelidir. Numaralandırma işlemi girişten sonraki ilk başlıkla başlayarak verilecektir. Girişten sonraki tüm başlıklar sadece kelimelerin ilk harfleri büyük olacak şekilde yazılmalıdır. Numaralandırmada aşağıdaki sys tem kullanılmalıdır:

GİRİŞ

1. Türkiye'de ...
- 1.1. İthalat ve ...
- 1.1.3. Bağımsız ...
- 1.2.2.4. Gelir Fonksiyonu

SONUÇ

- Tablo 1, Şekil 1 başlıkları koyu, geri kalanı ilk harfler büyük şekilde olmalıdır. Tablo, şekil, grafik ve benzeri başlık örnekleri:

Tablo 7: Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri Arasında Yapılan Anlaşmalar

Grafik 23: Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İthalatı

Şekil 1: Örnek Bir Taşınmaz Değer Haritası

- Tablo içi hücrelerde metinler 10 puntoda sol-üste hizalı olarak yazılmalıdır.
- Resim ve şekillerin genişliği: 12 cm, yüksekliği: 18 cm'den fazla olmayacaktır.

- Makale içi referanslar, dipnotlar yerine metnin içinde parantez arasında, (yazar(lar) ın soyadı, kaynağın yayın yılı, sayfa numaraları) yazılmalı, açıklama notları sayfa altında 9 punto olarak belirtilmelidir.
- Karşılaşılabilecek durumlara ilişkin örnekler aşağıdaki gibi olabilir:

Tek yazarlı ise; (Coşkun, 2013: 59)

Çift yazarlı ise; (Allen ve Meyer, 1990: 11-14)

İkiden çok yazarlı ise; (Jehn vd., 2015: 8)

Aynı yazar(lar)ın birden çok çalışmasına gönderme yapılıyorsa; (Dupeyras ve MacCallum, 1992/a: 5-8; 1999/b: 112) şeklinde olmalıdır.

Kaynakçada Gösterim:

Çok yazarlı makale kaynakça gösterim örneği;

Allen, N. J., ve Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance, and normative commitment to the organization, **Journal of Occupational Psychology**, Vol.63, No.1: 1-18.

Tek yazarlı makale kaynakça örneği:

Johnson, M., P. (2001), “Decision Support for Family Relocation decision under the Section 8 Housing Assistance Program Using Geographic Information Systems and the Analytic Hierarchy Process”, Fannie Mae Foundation, **Journal of Housing Research**, Vol.12, No. 2: 277-306

Kitap kaynakça gösterim örneği:

Sullivan, D. O., Unwin, D. J. (2003), **Geographic Information Analysis**, John Wiley and Sons, Inc, New Jersey

İnternet kaynakça gösterim örneği:

Yazar Soyadı, A., Eser Adı, <http://www.tuik.gov.tr/>, (Erişim Tarihi)

- Tüm yazarların **unvanı, kurum bilgileri, e -posta adresi ve ORCID numarası** mutlaka yazılmalıdır.